

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR KOST- OCH IDROTTSVETENSKAP

Myten om Väst

En intersektionell diskursanalys av ett läromedel i hem- och
konsumentkunskap

Hanna Axelsson, Helena Danielson & Jennifer Hallberg

Rapportnummer:	VT114-17
Examensarbete	
Program/kurs:	LHK410
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	VT/2014
Handledare:	Monica Petersson

Rapportnummer:

Titel: Myten om Väst, en intersektionell diskursanalys av ett läromedel i Hem- och konsumentkunskap

Författare: Hanna Axelsson, Helena Danielson och Jennifer Hallberg

Examensarbete

Program/kurs: LHK410

Nivå: Grundnivå

Handledare: Monica Petersson

Examinator: Karin Grahn

Antal sidor: 41

Termin/år: VT/2014

Nyckelord: diskurs, etnisk maktordning, fostran, hegemoni, hem- och konsumentkunskap, intersektionalitet, monokulturell utbildning, läromedel, postkolonialism, värdegrund

Sammanfattning

Studien har syftat till att utifrån ett intersektionellt perspektiv analysera läromedlet *Hem- och konsumentkunskap åk 7-9* av Sjöholm, Hjalmarsson, Arvidsson, Hedelin & Olofsson (2011). Analysens målsättning har varit att lyfta vilka värden och normer som konstrueras och förmedlas genom läromedlet. Vidare har dessa normer och värden diskuterats mot dem som tillskrivs i läroplanen. Metoden har varit en kvalitativ textanalys med en kritisk diskursanalytisk ansats. De diskurser som förekommit har beskrivits i de sex mytbildningarna *Myten om det västerländska idealet*, *Myten om det sekulariserade och protestantiska Sverige*, *Myten om det jämställda Sverige*, *Myten om ett kulturellt homogent Sverige*, *Myten om medelklass-Sverige* och *Myten om Väst*. Myterna symboliserar de förställningar som har framkommit genom dikotomierna *Vi och dom*, *Majoritet och minoritet*, *Individ och kollektiv*, *Ordning och kaos*, *Utveckling och misär*. Dikotomierna har använts som analysverktyg för att belysa det maktförhållande där det ena görs överordnad det andra. Maktförhållandet har möjliggjort ett synliggörande av de diskurser i läromedlet där rasism, nationalism och klasskillnader existerar och bibehåller sin hegemoniska ställning. Denna hegemoniska ställning är dominant och görs därför till allmängiltig norm för vad som anses vara det eftersträvansvärda beteendet och idealet. Läromedlet konstruerar således bilden av ett Sverige och Väst som norm och rättesnöre för resterande delen av mänskligheten. Individualismen förstärks genom att ansvaret för livsstil, jämställdhet, ekonomi och globalisering läggs på individen. De normer och värden som framkommer samstämmer inte med de värden om människolivets okränkbarhet, jämställdhet och solidaritet som tillskrivs i läroplanen för svenska skolan. Studien tillför ett normkritiskt förhållningssätt som är en avgörande kunskap för lärare inom ämnet hem- och konsumentkunskap. Uppsatsen kan även berika hela den svenska skolan eftersom den ämnar att bidra med ökad förståelse för hur en skola kan skapas som är till för alla.

Arbetsuppgift	Hanna	Helena	Jennifer
Förarbete	10 %	45 %	45 %
Litteratursökning	33 %	33 %	33 %
Strukturering	35 %	35 %	30 %
Idéplanering	15 %	15 %	70 %
Datainsamling	33 %	33 %	33 %
Analys	25 %	25 %	50 %
Skrivande	10 %	10 %	80 %
Layout	80 %	10 %	10 %

Innehållsförteckning

1	Introduktion.....	5
1.2	Syfte & Frågeställningar.....	6
2	Bakgrund	6
2.1	Tidigare forskning.....	8
2.2	Teoretiska utgångspunkter	9
2.2.1	Intersektionalitet.....	10
2.2.2	Poststrukturalism	11
2.2.3	Språkets betydelse.....	11
2.2.4	Diskurs och makt.....	11
2.2.5	Hegemoni.....	12
2.2.6	Postkolonialism	12
2.2.7	Monokulturell utbildning.....	13
2.2.8	Dikotomier	13
3	Metod	14
3.1	Kvalitativ forskning	14
3.2	Socialkonstruktivism	14
3.3	Diskursanalys.....	15
3.4	Det tolkande perspektivet	16
3.5	Urval och avgränsning	16
3.6	Dikotomier som analysverktyg.....	17
4	Resultat och analys	20
4.1	Myten om det västerländska idealet.....	20
4.2	Myten om det sekulariserade och protestantiska Sverige	22
4.3	Myten om det jämställda Sverige	23
4.4	Myten om ett kulturellt homogent Sverige.....	25
4.5	Myten om medelklass-Sverige	27
4.6	Myten om Väst.....	29
5	Diskussion.....	31
5.1	Metoddiskussion	31
5.2	Analysdiskussion	31
5.3	Slutsatser och implikationer	38
	Referenser	40

Figurförteckning

Figur 1	Intersektionalitet.....	10
---------	-------------------------	----

1 Introduktion

Hem- och konsumentkunskap är ett obligatoriskt ämne i grundskolan vars syfte är att eleverna ska utveckla kunskap och intresse för arbete, konsumtion och ekonomi i hemmet. De perspektiv som undervisningen ska utgå från är hälsa, ekonomi och miljö. Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr 11) och dess kursplan för hem- och konsumentkunskap inleds med: "Livet i hem och familj har en central betydelse för människan. Våra vanor i hemmet påverkar såväl individens och familjens välbefinnande som samhället och naturen" (Skolverket, 2011, s. 42). Här framträder en föreställning om ett ämne som ska lägga grunden för elevernas framtida vuxenliv. Vad "livet i hem och familj" faktiskt innebär kan vara mångtydigt utifrån vilket och vems perspektiv du väljer att ta. En individ och dess förutsättningar är en produkt av en mängd faktorer som inte går att styra över. Alla de individer som lärarprofessionen möter ute i yrkeslivet är olika utifrån opåverkbara kategorierna kön, klass, ålder, sexualitet, ras och etnicitet (för att nämna några). Dessa kategorier är svårdefinierade då alla dessa faktorer är mångfasetterade frågor och därför inte går att klassificera som det ena eller det andra. Hur man än väljer att definiera dessa kategorier så ställer vi oss frågan hur lärare i den svenska skolan ska kunna förbereda sig och bemöta alla dessa olikheter? Om vi ska möta alla individer i deras individuella position måste dessa kategorier studeras närmare och framförallt ses i ljuset av varandra. Denna tanke har sedan 80-talet utarbetats till en vetenskaplig teori och ett analytiskt verktyg som kallas för intersektionalitet.

Intersektionalitet är ett begrepp som har blivit allt mer framgångsrikt inom feministisk forskning eftersom det ger en mer komplex bild av hur maktpositioner skapas och omskapas i samhället. Det intersektionella perspektivet utgår från att sociokulturella hierarkier och maktordningar skapar överordning och underordning för den enskilde individen inom kategorier som kön, ras, etnicitet, klass, sexualitet och ålder. Genom en intersektionell ansats kan dessa oberoende kategorier sammanstråla och forma en individ och gör den inkluderad eller exkluderad inom olika maktordningarna (Lykke, 2005). Med detta perspektiv som utgångspunkt kan strukturella maktobalanser konkret synliggöras och belysas. Det kan visa på att individer som inte passar in i normen av vit, heterosexuell, övre medelklassman ofta placeras in i marginaliserande grupper som behandlas, bemöts och definieras olika (de los Reyes, Laskar & Gröndahl, 2007). Att applicera ett normkritiskt perspektiv till skolvärlden blir därför avgörande i syftet att skapa en skola som ska tillmötesgå alla elever, utifrån deras olika förutsättningar och behov. Genom det intersektionella perspektivet kan ojämlika strukturer ses i nytt ljus och förhoppningsvis behandlas på ett normbrytande vis för att således skapa en skola som är till för alla.

Ämnet hem- och konsumentkunskap är en del av den svenska skolan. En skola som i sin tur är en produkt av ett utbildningssystem uppkommet ur en eurocentrisk världsbild som påverkas av den sociala och historiska kontext som den utvecklats inom. Detta har tagit avstamp i en tradition präglad av upplysningens ideal och normer kring utbildning och dess innehåll, vilket medfört en föreställning om *Vi i Väst* och *De andra* (Tesch, 1999). "Vi ingår på detta

sätt i den mentala och politiska ordning där väst har tagit sig rätten att placera den egna idétraditionen högst i makthierarkin” (Elmeroth, 2008, s. 14). I detta avseende blir det relevant att undersöka vilka normer, ideal och värderingar som denna västerländska, eurocentriska världsbild har fått för betydelse för den skola Sverige har. Om dessa föreställningar lever kvar än idag är det nödvändigt att ställa dessa i kontrast till den skola Sverige vill eftersträva och huruvida den tillmötesgår den mångfald av elever som den idag består av.

Genom att återkalla läroplanens ord om att ”Livet i hem och familj har en central betydelse för människan” kan detta påstående ställas i kontrast till det intersektionella perspektivet. Det är ett stort uppdrag som läroplanen ger oss lärare att uppnå i vår kommande profession. Frågan är hur vi som lärare ska kunna förhålla oss till detta när skolan är en plats där så många olika individer med så många olika förutsättningar möts. Genom att tillföra ett normkritiskt perspektiv kan de normer och värderingar som skolan som institution, medvetet och omedvetet förmedlar ifrågasättas. Vi frågar oss vilken elev som ryms inom denna föreställning kring ”livet i hem och familj”. Om den förutsätter en viss klass, ras och etnicitet måste detta synliggöras. Detta för att syna den diskrepans som på så vis uppstår mellan vad ämnet hem- och konsumentkunskap förmedlar och vad eleverna sedan möter ute i verkliga livet. Här kan läromedel ha en bärande funktion i förmedlingen eftersom de används i undervisningen. Det blir därför viktigt att även ifrågasätta vilka värden läromedlet förmedlar. I detta dilemma identifieras ett problemområde som gör sig synligt i de läromedel som används i många av Sveriges skolor. Vi vill studera huruvida de läromedel som finns tillgängliga på marknaden för dagens (2014) undervisning i ämnet inkluderar alla individer samt om den har som avsikt att anpassas till den verklighet som väntar eleverna i deras kommande vuxenliv.

1.2 Syfte & Frågeställningar

Syfte

Syftet med studien är att utifrån ett intersektionellt perspektiv analysera läromedlet *Hem- och konsumentkunskap åk 7-9* av Sjöholm, Hjalmarsson, Arvidsson, Hedelin och Olofsson (2011) utgiven av Interskol för att lyfta vilka diskurser som konstrueras i läromedlet. Vidare finns ett syfte att belysa huruvida läromedlets värden och normer samstämmer med läroplanens värdegrund.

Frågeställningar

Vilka normer och värden uttrycks via läromedlets komponenter språk, text, och tilltal?

Hur förmedlas och konstrueras dessa normer och värden till mottagaren?

Hur överensstämmer dessa normer och värden till de som tillskrivs i läroplanens värdegrund?

2 Bakgrund

Skolans förmedling av demokratiska värden och fostringsuppdrag

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. (Skolverket, 2011, s. 7)

Skolverket ger genom läroplanen samtliga lärare ett uppdrag. Ovanstående citat visar på de värden som all personal i skolan ska arbeta mot. Dessa värden vilar på en demokratisk värdegrund. Lärare möter en mängd elever, alla med olika bakgrund, vilket gör att citatets värden kan tolkas olika. Innebörden av att ta den svages och utsattes perspektiv kan vara svår att definiera. Det är lärarens uppdrag att förmedla dessa värden vilket gör att det till stor del är den enskilda lärarens perspektiv som blir rådande i klassrummen. Svensk skola ska genom undervisning gestalta och förmedla dessa värden till eleverna. Alla ska oavsett kön, klass, etnicitet, ras och ålder inkluderas i undervisningen och få samma möjlighet att skolas till framtida medborgare i Sverige och ta del av en demokratisk samhällsuppfattning. Skolan har en stor roll i förmedlingen av de normer och värden som anses mest eftersträvansvärda i samhället. I vår lärarprofession ingår det att organisera och bedriva undervisningen så att de elever vi som lärare möter fostras till att vara aktiva samhällsmedborgare som gör att vårt samhälle utvecklas i en demokratisk anda. Vägen dit är upp till varje lärare att välja själv, baserat på den egna förståelsen och tolkningen av skollagen och läroplanen. Nedanstående citat visar på ännu en del av skolans uppdrag:

Skolan ska i samarbete med hemmen främja elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare. Skolan ska präglas av omsorg om individen, omtanke och generositet. Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa. (Skolverket, 2011, s. 9)

Citatet talar om att skolan har ett fostransuppdrag. Ett fostransuppdrag som är fastslaget av regering och riksdag, vilket är den instans som bestämmer vad som står skrivet i skollagen och i läroplanen. Samhällsförändringar som till exempel politiska skeenden påverkar skolan och dess uppdrag och visar även vilka normer och förväntningar som finns på eleverna. Skolan är en institutionell makthavare som har en funktion i disciplineringen av framtidens medborgare (Elmeroth, 2012, s. 12-13). Vissa värden synliggörs i skolans värdegrund såsom människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet. Andra kategorier som exempelvis klass, ras och etnicitet kan vara svårare att härleda. Skolan både befäster och utmanar normer utifrån skolans uppdrag. En norm visar vad som anses vara ”normalt” och har samtidigt funktionen att spegla vad som klassificeras som det ”onormala” (Martinsson & Reimers, 2008). En norm är i skolans fall de ideal och det eftersträvansvärda beteende som skolan ska förmedla. De normer som förmedlas av läroplanen befäster en grundsyn av kulturella värderingar. Dessa värderingar kan både vara inkluderande och selekterande beroende på vem och vilka som räknas till normen. Eftersom skolan som institution har makten över eleverna i deras disciplinering och socialisering är det viktigt att både utbildningen och läroplanen arbetar mot en skola som är interkulturella. En skola som är dess motsats, det vill säga monokulturell, skulle innebära ett missgynnande av de elever som inte passar in i denna norm.

Detta eftersom undervisningen inte skulle vara anpassad till alla elevers olikheter (Elmeroth, 2008, s. 77).

Det utvalda läromedlet

För att kunna uttrycka oss om dagens hem- och konsumentkunskapsämne ser vi det som avgörande att läromedlet har skapats i syfte att tillmötesgå den nuvarande läroplanens värdegrund, centrala innehåll och kunskapskrav. Det finns ett fåtal olika läromedel för hem- och konsumentkunskap ute på marknaden. Dock har bara ett enda läromedel av dessa reviderats i enlighet med Lgr 11 och det är läroboken *Hem- och konsumentkunskap åk 7-9* från förlaget Interskol (Bergstrand, 2012). Läromedlet har getts ut sedan 1979 och har genom åren etablerat sin ställning inom svenska skolan som det läromedel som figurerar i flertalet av klassrummen i ämnet hem- och konsumentkunskap. På Interskols hemsida presenterar de sitt läromedel på följande vis:

Tack vare stora tryckupplagor kan vi erbjuda ett mycket lågt pris- cirka en tredjedel av priset för motsvarande läromedel i andra ämnen! Med detta låga pris kan förhoppningsvis dina elever få denna ”vardagsviktiga” bok med sig när de slutar grundskolan. Vårt HKK-läromedel finns idag i åtskilliga svenska hem- där den också används! Vi kommer ständigt i kontakt med människor som använt sin numera slitna ”hemkunskapsbok” under många år. – BRA, eller hur? Och de vill köpa en ny... (Interskol, 2013)

Denna text finner vi på hemsidan under presentationen för det läromedel Interskol ger ut i ämnet hem- och konsumentkunskap. De påpekar att deras bok har använts i åtskilliga skolor och i elevers framtida hem. De hävdar även att boken är ”vardagsviktig”, vilket har fångat vårt intresse och får oss att fråga vilken och vems ”vardag” bokens författare har i åtanke. Kenneth Andersson, redaktör för Interskol, beskriver i ett mejl att:

Anledningen till att läromedlet haft så lång utgivningstid är att förlaget ”vårdar” läromedlet med ständiga uppdateringar och successivt följt upp läromedlet ur olika aspekter och tillfört nya pedagogiska idéer. Ambitionen är alltid att varje årlig tryckning ska erbjuda en helt aktuell version med hänsyn till ämnesrådets utveckling. Ett annat viktigt mål har hela tiden varit att troget följa läroplanens/kursplanens innehåll, mål och kriterier (Personlig kommunikation, 7/4 2014).

Förlagets ambition är att tillhandahålla ett läromedel som är uppdaterat, aktuellt och nytänkande. I den tillförlitlighet som de vill etablera, och i kombination med att läromedel besitter monopol på marknaden av tillgängliga läromedel för hem- och konsumentkunskap som är anpassade efter nuvarande läroplan, väcktes vårt intresse för att närmare analysera detta läromedel.

2.1 Tidigare forskning

Det forskningsområde som vi ämnar undersöka inom ämnet hem- och konsumentkunskap är ett sparsamt utforskat område. Den ansats vi har i att genomföra en kritisk, intersektionell diskursanalys på läromedel i hem- och konsumentkunskap har inte genomförts tidigare. Det finns en uppsjö av uppsatser som genomfört diskursanalyser av läromedel. Dessa utifrån både intersektionella och postkoloniala teorier, men eftersom de inte uttalar sig om varken ämnet

hem- och konsumentkunskap eller det läromedel som vi ska undersöka så ser vi inte relevansen i att nämna de i anslutning till denna studie dess syfte. Det finns dock tidigare forskning som angränsar till ämnet och forskningsområdet. Forskning av Karin Hjalmskog har genomförts som fokuserar på hem- och konsumentkunskap som medborgarfostrande. En studie av Ulrika Bergstrand undersöker konsumentekonomi och dess normerande inslag i läromedel. De två studierna som presenteras lägger den grund där vi sedan tar vid.

Karin Hjalmskog (2000) sätter fokus på utbildning om och för hemmet som medborgarfostrande samt skolans uppgift att utbilda och fostra demokratiska och jämställda medborgare. I avhandlingen diskuteras den roll skolan bör ha i samhället och vad som är skolans demokratiska uppgift. Hjalmskog vill även ifrågasätta de förgivandetaganden som finns inom skolan som institution. Frågan som ställs är om vi i Sverige skolar elever för samhället eller för hemmet. Här diskuteras dilemmat om hemmet kompletterar skolan eller om det är skolan som förväntas väga upp för hemmets brister. Vidare diskuteras Hjalmskog skolans roll i elevernas fostring till blivande familjebildare. Hon kontrasterar den tidigare utbildningen i hem- och konsumentkunskap som endast var tillgänglig för tjejer mot den medborgarkunskap som riktade sig till båda könen. Vidare diskuteras begreppet diskurs och definieras på följande sätt: ”en diskurs deltar i formandet av samhälle och kultur, samtidigt som samhälle och kultur påverkar diskursen.” (ibid., s. 49). Hon analyserar de diskurser som återfinns i utbildningspolitiska dokument för att åskådliggöra vad som är önskvärt från statligt håll. Tre relationer studeras i avhandlingen: manligt - kvinnligt, hem - skola och hem - samhälle (ibid., s. 16). Här analyseras olika kunskapsinnehåll i ämnet hem- och konsumentkunskap över tid för att kunna se hur dessa relationer utvecklas.

Ulrika Bergstrand (2012) studerar tre olika läromedel i hem- och konsumentkunskap för årskurs 6-9 och analyserar dessa till kursplan 2000. Studien undersöker hur utbudet beträffande konsumentkunskap ser ut i läroböcker och betonar de värderande delarna. ”Det normerande innehållet kännetecknas av hur en ”god” konsument bör vara, särskilt genom råd, uppmaningar och varningar.” (s. 2). Receptdelen analyseras inte utan de delar som undersöks berör miljö, ekonomi och hälsa. Ämnets, och framförallt konsumentkunskapens relevans och samhällsnytta lyfts fram. Slutsatsen är att avsnitten som behandlar konsumentkunskap i läromedlen består av fakta och information men att vissa delar är normerande kring hur en konsument bör vara och handla. Bergstrand anser att ingen av de analyserade läroböckerna är förenliga med kursplanen.

2.2 Teoretiska utgångspunkter

Nedan följer en genomgång av de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för studien. Teorigenomgången består av ett redogörande för de två övergripande teorierna intersektionalitet och postkolonialism. I anslutning till dessa kommer även viktiga begrepp så som poststrukturalism, språk, diskurs, makt och hegemoni förklaras och definieras. Detta eftersom begreppen har en meningsbärande betydelse för hur de två teorierna intersektionalitet och postkolonialism ska förstås och kommer att användas i studien. Monokulturell utbildning är ytterligare ett begrepp som kommer förklaras då detta är avgörande i förståelsen av kopplingen mellan den postkoloniala teorin och skolans värld. I

övrigt ska samtliga teoretiseringar förse materialet med de idéer och begrepp som kan lyfta studien från tanke till handling. Teorin ska således härledas från abstrakta tankar till konkreta verktyg.

2.2.1 Intersektionalitet

I den genomgång av teoretiska utgångspunkter som följer tar vi avstamp i det redan avhandlade perspektivet intersektionalitet. Detta perspektiv tillför en komplex bild av hur kategorier som kön, ras, sexualitet och klass skapar maktpositioner i samhället.

Utgångspunkten för denna uppsats är konstruktionen av diskurser och dess legitimerande. För att kunna göra denna analys räcker det inte med att undersöka enbart könskodade diskurser och orättvisor, utan även väga in föreställningar om exempelvis ras- och klasstillhörighet. Det intersektionella perspektivet gör att det utvalda läromedlet kan analyseras på ett mer konkret vis och synliggöra de maktstrukturer som är dolda för blotta ögat. Perspektivet belyser hur kategorierna skapar och förstärker varandra i en konsekvens av social orättvisa. Utifrån denna tanke kan varje individ ses utifrån multipla olikheter (Elmeroth, 2008). Det blir således "[...] ett teoretiskt perspektiv som tvingar oss att se verkligheten med nya ögon och får oss att ifrågasätta för givna tagen kunskap om den sociala ordning som vi lever i" (de los Reyes & Mulinari, 2005, s. 23).

Kategori	Norm	Missgynnad grupp	Förtryck
Kön	Mansnorm	Icke-man	Sexism
Ras	Vithetsnorm	Icke-vit	Rasism
Klass	Medelklassnorm	Arbetarklass	Klassförtryck
Etnicitet	Etnisk majoritet	Etnisk minoritet	Etnotism
Sexualitet	Heteronorm	Homo, bi, queer	Heterosexism
Funktion	Funktionsnorm	Funkisperson	Ableism
Könsidentitet	Cisnorm	Transperson, intersexuell	Cissexism

Figur 1. Intersektionalitet (*antropomorf.se*)

Denna tabell (se figur 1) förklarar intersektionalitet på ett konkret och tydligt vis. Denna tabell kan fyllas på med fler kategorier men är ett bra exempel på hur intersektionaliteten tänker och utarbetar maktpositioner i samhället. Här kan de olika kategorierna delas upp i den norm de medför och vilken grupp i samhället som blir missgynnad av dess förtryck. Föreställ dig en person som besitter alla egenskaper i kolumnen under missgynnad grupp. Denna individ har inte samma förutsättningar och möjligheter att påverka sitt liv som en person med egenskaper som stämmer överens med kolumnen med normerna. I denna studie kommer förförallt kategorierna ras, klass och etnicitet att belysas och på så vis visa på hur läromedlet konstruerar eller inte konstruerar värden och normer som kan förklaras i termer av rasism, klassförtryck (vi väljer dock att använda oss av ordet klasskillnader) och etnotism. Etnotism kommer i vissa fall även belysas i termer av nationalism då dessa två förtryck är nära sammanlänkade inom kategorin etnicitet. Rasism kommer på liknande vis belysas i form av

begreppet kulturrasism då dessa två fenomen är nära sammankopplade. Sexualitet och kön är två kategorier som även kommer lyftas upp men i mindre omfattning.

2.2.2 Poststrukturalism

Poststrukturalism som teori försöker utarbeta relationen mellan en individ och dess sociala omvärld. I denna sociala värld existerar strukturer och processer som enligt poststrukturalismen anses väldigt starka. De har förmågan att forma, förstärka, begränsa och kuva individens handlingar. ”Individen är inte så mycket en social konstruktion som leder till en någorlunda bestämd slutprodukt, som en social konstruktion som skapas och omskapas genom en mångfald av diskursiva praktiker som hon eller han tar del i” (Davies, 2003, s. 11). Genom erkännandet av att samhället är något som ständigt skapas genom diskursiva praktiker så ges möjligheten att inse styrkan i dem. På så vis kan vissa diskurser upptäckas och istället för att upprätthålla dem, antingen avvisa dem och/eller skapa nya. Genom att följa i samma fotspår som Davies (2003) och att utgå från den poststrukturalistiska teorin förses således materialet med en begreppsapparat för att kunna skapa mening till den data vi har framför oss. Den tillåter oss att tänka bortom de befästa förgivettaganden som existerar i materialet. Även att kunna se det dolda och förstå de latenta budskapen som är osynliga vid första läsningen av läromedlet. Dessa budskap kan få en betydelse och ökad innebörd i ljuset av den intersektionella och den postkoloniala teorin.

2.2.3 Språkets betydelse

Om vi godkänner detta antagande om att individen omskapas i diskursiva praktiker blir även individen en aktiv varelse som ständigt påverkar utformningen av det sociala systemet. Människan blir inte en passiv mottagare av ett färdigt normsystem utan att den även är med och omskapar de normsättande processer som den är en del av. ”Det innebär att samtidigt som gruppens övergripande värden och normer internaliseras i individen, går processen även åt andra hållet” (Elmeroth, 2012, s. 20). Språket har i detta avseende en betydande funktion eftersom det blir ett nav i denna normskapande socialiseringsprocess. Genom språket kommuniceras vår förståelse för hur vi uppfattar handlingar, praktiker och företeelser. I mötet med den andre skapas gemensamma ramar för hur världen uppfattas. ”Genom vårt sätt att prata konstrueras och rekonstrueras den sociala ordningen” (ibid., s. 20).

2.2.4 Diskurs och makt

Vår diskursanalytiska ansats tar sin utgångspunkt i Michel Foucaults (1993) tankar kring språk, kunskap och makt. Enligt Foucault är kunskap en fråga om makt vilket innebär att den formas och får sitt innehåll i intresse för vissa bestämda maktförhållanden. Kunskap skapas i sin tur inom en diskurs som blir bestående i processen av att den formar sig själv. Världen och dess sanningar måste på så vis förstås utifrån en diskursiv konstruktion av kunskapsförhållanden. Detta betyder att diskursen måste ses i förhållande till den kontext som den ingår i.

Thus, a discourse is not a disembodied collection of statements, but groupings of utterances or sentences, statements which are enacted within a social context, which are determined by that social context and which contribute to the way that social context continues its existence. Institutions and

social context therefore play an important determining role in the development, maintenance and circulation of discourses. (Mills, 2004, s. 10)

Enklaste sättet att åskådliggöra diskurser är inte genom att se dem som en mängd symboler i en text, utan som praktiker som systematiskt formar objekt genom vilket de talar. Med andra ord kan en diskursiv struktur upptäckas genom det system av idéer och åsikter som den består av och talar via. Foucaults teori intresserar sig inte av att utarbeta vilken diskurs som är mer sanningsenlig än den andra, utan snarare vilka mekanismer som ligger bakom varför en diskurs blir dominant. Makt blir således en nyckelkomponent för diskursens uppkomst och existens. Makt blir i detta avseende en kraft som skapas genom sociala relationer och möjliggör vissa beteenden samtidigt som den förhindrar andra. ”Det är en makt som bygger förgivettagna diskurser. Den finns inbäddad i alla sociala praktiker, i samhället såväl som i skolan” (Elmeroth, 2012, s. 125). För att denna makt ska kunna vidmakthålla sin ställning så disciplineras den, enligt Foucault, genom skola, kyrka, militären och andra institutioner. ”Disciplinen är en kontrollprincip för diskursproduktionen. Den fixerar gränserna för diskursen genom spelet med en identitet vars form är en ständig reaktualisering av reglerna” (Foucault, 1993, s. 25-26). Genom den osynliga, institutionella makten disciplineras individen till social ordning utan att kraft i form av våld blir nödvändig.

2.2.5 Hegemoni

Hegemoni är ett begrepp som förklarar den ledande ställningen i en hierarkisk maktordning. Den dominerande makten bibehåller sin överordnade ställning genom ”status quo”, vilket innebär att hegemonin ofta är förgivettagen och den upprätthålls genom att den inte ifrågasätts. Detta ger ett konstant tillstånd där ingen förändring sker i maktstrukturen. I och med att maktöverordningen inte förändras har hegemonin ett tolkningsföreträde som inte utmanas. Hegemoni bygger även på att medlemmarna inom hegemonin accepterar den dominerade instansen det vill säga att de är förblindade för sitt förtryck och inte ifrågasätter hierarkin (Paechter, 1998). Ur ett intersektionellt perspektiv blir den vita, heterosexuella, västerländska medelklassmannen normen för vem som besitter tolkningsföreträde i samhället, vilket gör majoriteten av mänskligheten till ”avvikande” (Elmeroth, 2012). Anledningen till att vi använder oss av begreppet hegemoni är för att ordet innefattar och förklarar det komplexa fenomen när vissa normer, åsikter och ideal pekar på eftersträvarvärda beteenden i samhället samt inom skolans värld. Lever inte individen upp till dessa hegemoniska ideal eller rättesnören blir den exkluderad. Hegemonins dominanta ideal är således vad uppsatsen genomgående kommer försöka belysa. Dessa kan vara dominans inom rasism, etnotism, klass och så vidare.

2.2.6 Postkolonialism

Genom att applicera ett postkolonialistiskt perspektiv på denna teorigenomgång sätts även denna studie i kontrast till den eurocentriska världsbild som besitter tolkningsföreträde i den hegemoniska diskursen. En utgångspunkt för postkolonialismen är att koloniseringen inte bara gett världen en ny ekonomisk och social ordning, utan även upphöjt det europeiska modernitetsprojektet till en modell som är norm för hela mänskligheten (de los Reyes, 2005, s. 75). Den sociala ordningen är nära sammankopplad till den rådande globaliseringsdiskursen som under de senaste decennierna fått en avgörande roll för beskrivningen av ”den rumsliga

cirkulation av människor, kulturella uttryck, kapital, information, varor och känslouttryck som karakteriserar samtida samhället” (de los Reyes, 2012, s. 12). Diskursen om globalisering befäster bilden om förbindelser över nationsgränser som sammanlänkar människor och kulturer. Samtidigt framställs globalisering som en process som inverkar på människor och samhällen bortom ekonomisk makt och geopolitiska intressen. ”Globalisering görs på så sätt till en återupprättelse av universalismen, till en modernitetens seger som befäster kapitalismens oundviklighet och västvärldens politiska och ekonomiska dominans” (ibid., s. 12). Utifrån ett postkolonialistiskt perspektiv är den rasism som förutsätter vit dominans inte i första hand en kvarleva av koloniala världsbilder utan är i likhet med klass, sexualitet och kön en struktur för den organisering av makt som är grundläggande för den globala ordningen. För denna studie blir det relevant att tala om ett postkolonialt perspektiv då det analyserar globala relationer och ifrågasätter de förgivettagna sanningar om modernitet, nation och utveckling som har blivit etablerade under åren genom kunskapsproduktionen (som utbildningsväsendet är en del av). Genom att dekonstruera dessa sanningar och förgivettaganden öppnar vi upp för diskursivt utrymme för annan kunskapsproduktion att ta plats.

2.2.7 Monokulturell utbildning

”Postkolonial teori ger oss en kritisk granskning av de hierarkiska maktrelationer som innesluter produktionen av vad vi lär oss att uppfatta som en teoretisk kunskap och dess institutionalisering inom den akademiska världen” (de Los Reyes, 2005, s 65). Genom att utgå ifrån den postkoloniala övertygelsen om att kunskapstraditionen är en produkt av västerländskt, modernistiskt, globaliserande tänkande kan vi också närma oss det västerländska utbildningssystemet. Mekonnen Tesfahuney (1999) granskar den så kallade monokulturella skolan. Den monokulturella skolan är ett uttryck som Tesfahuney använder sig av för att förklara hur utbildningssystemen är eurocentrisk, exkluderande och består av den rådande normen av vit, manlig och västerländsk överordning. Tesfahuney tar sin utgång i upplysningen där han ser att västerländsk utbildning har utvecklats under influenser från kristendomens läror om etik och moral. ”Influenserna rör dels pedagogiska teorier och praktiker så som undervisningsideal, normer för examination osv, och dels utbildningens kvalitativa substans, det vill säga *hur* och *vad* som lärs ut” (ibid., s. 67). Tillsammans har dessa varit grundläggande för mytbildningen kring Väst, vilket Tesfahuney menar är föreställningar kring ”[...] framsteg, civilisation, liberalism, utbildning, upplysning och förbättring” (ibid., s. 68). Dessa myter blir avgörande i västerländskt meningsskapande av *De andra* och i den diskursiva världsbild som legitimerar att europeisk civilisation med dess industriella framgång besitter sin unika, överlägsna position som etablerar kontroll och fastställer hierarki.

2.2.8 Dikotomier

Tesfahuney menar att det mest grundläggande i upplysningens diskurser är att den är strukturerad på ett sätt att den ordnar kunskap och världen i en rad dikotomier, det vill säga motsatspar såsom ”jaget/andre, subjekt/objekt, rationalitet/sensualitet, intelligens/känslor, vit/svart, god/ondskefull, civilisation/barbari och överordnad/underordnad” (1999, s. 68). Poängen med dessa begreppspar är att de delar in världen i motsatta och uteslutande fenomen samt att de etablerar hierarkier som förknippas med positiva eller negativa värden. Med

begreppsparen kommer en möjlighet att kategorisera och "[...] i denna makt att tillskriva världen en ordning utifrån en och samma princip, ligger implicit en möjlighet att tillskriva en legitim uppdelning av den sociala världen" (ibid., s. 68). Denna uppdelning har varit ett redskap för att upprätthålla västvärldens, vita överordnande maktposition, samt den politiska, ekonomiska, rasistiska och kulturella underordningen av *de andra*. Denna maktstruktur har i sin tur påverkat och format vad vi idag ser som det moderna utbildningsväsendet.

Som diskursivt system var upplysningen främst inriktat mot att konstruera Europas självidentitet, vilket parallellt inbegriper konstruktionen av De Andras identitet som förkroppsligandet av det som det europeiska jaget inte är. Dessa diskurser utgör Europas/Västs grundläggande rättesnören, vilka styr uppfattningar/föreställningar om och relationer till De Andra, så väl som moraliska, utbildningsmässiga och formella värdesystem. De rättesnören, idéer och läror som utvecklades av "moderna tänkare" har (in)direkt format idéerna, prioriteringarna och målsättningarna för modern utbildning, pedagogisk och utbildningssystem i Väst. (Liedman, 1997, refererad i Tesfahuney, 1999, s. 69-70)

Utifrån denna teorigenomgång har studien försätts med en bas där avstamp nu tas för att närmare komma läromedlet och dess metodiska ansats. Denna teoretiska bakgrund sätter ramarna för hur metoden formuleras, vilket kommer utgöra grunden för diskursanalysen.

3 Metod

3.1 Kvalitativ forskning

Den textanalys som kommer ligga till grund för diskursanalysen är kvalitativ i sin karaktär. Kvalitativ forskning kännetecknas av att den fokuserar på kvaliteter och vill synliggöra vilka idéer och tankar som ligger bakom ett fenomen. Metoden är även tolkningsinriktad vilket betyder att "[...] tyngden ligger på en förståelse av den sociala verkligheten på grundval av hur deltagarna i en viss miljö tolkar denna verklighet" (Bryman, 2011, s. 341). Målsättningen med kvalitativ forskning är att se hur världen är beskaffad med olika system, strukturer och normer.

3.2 Socialkonstruktivism

Kvalitativ forskning kännetecknas av att den är konstruktivistisk i sin karaktär. Detta betyder att den sociala verkligheten är resultatet av uppfattningar och handlingar utförda av människor. Det är alltså det sociala samspelet som står i fokus och det är dess aktörer, det vill säga vi människor, som skapar den verklighet som vi lever i (Bryman, 2011). Denna studie grundar sig i en socialkonstruktivistisk ontologi. Enligt denna teori är inte vår kunskap om världens beskaffenhet en objektiv sanning. Verkligheten och dess kunskap bör istället ses som en produkt av människans kategorisering av omvärlden. Det vi vet om omvärlden, det vill säga vår världsbild blir på så vis inte en absolut sann spegling av verkligheten (Wenneberg, 2010). Eftersom vi människor alltid är knutna till den samtid vi lever i blir all kunskap bunden till den historiska, kulturella och sociala kontext som den uppstår i. I olika socialt kontextbundna sammanhang uppstår handlingar och kunskap, som enligt socialkonstruktivismen, är konstruerade. "[...] Vår kunskap är socialt konstruerad eftersom vi

får kunskap med hjälp av språkliga begrepp och att språket med nödvändighet är något socialt. Språket förutsätter minst två människor och ett samspel mellan dem” (ibid., s. 29-30). Socialkonstruktivismen är inte intresserad av att utarbete om kunskap är sann eller inte. Istället vill den veta hur den uppstår och produceras. Därför blir förhållandet mellan natur och kultur viktigt, det vill säga mellan den fysiska världen och vår socialitet. Socialkonstruktivismen utgår ifrån att båda dessa sfärer existerar samt att de förutsätter och samverkar med varandra.

3.3 Diskursanalys

Eftersom studiens syfte är att lyfta vilka diskurser som konstrueras och förmedlas genom läromedlet blir perspektiv ett centralt nyckelord. Beroende på betraktarens perspektiv och position, framträder olika bilder av verkligheten. Detta innebär att de individer som skapat denna text som ska analyseras är formad av de aktörer på samhällsarenan som besitter tolkningsföreträde inom till exempel politiska och moraliska diskurser. Målsättningen med denna diskursanalys är på så vis att studera villkoren för vilka perspektiv av verkligheten som möjliggörs genom läromedlet. Detta för att vidare kunna söka alternativ till denna spegling av verkligheten och låta de röster som inte har tolkningsföreträde inom samhällsarenan komma till tals (Börjesson & Palmblad, 2007).

Dekonstruktion blir ett centralt begrepp inom diskursanalysens metodiska ansats eftersom det syftar till den upplösning av hegemoniska diskurser som ligger i angreppssättets ambition. ”Diskursanalysen går därför hela tiden ut på att dekonstruera de strukturer som utgör vår ”naturliga” omvärld; man försöker hela tiden visa att den givna organiseringen av världen är ett resultat av politiska processer med sociala konsekvenser” (Winther Jørgensen & Phillips, 2010, s. 56). Genom att återkalla Norman Faircloughs teoretisering kring kritisk diskursanalys är vår ambition att åsynliggöra de diskursiva praktiker som produceras via läromedlet. Vad som utmärker den kritiska diskursanalysen är att den tar fasta på hur diskurser omfattar talspråk, skriftspråk och bilder och hur dessa blir en del i skapandet av sociala och kulturella fenomen. Diskurs blir således en social praktik som både skapar den sociala världen samtidigt som den skapas av andra sociala praktiker. Förhållande som diskursen består av, menar Fairclough, formar sociala strukturer och processer samtidigt som den speglar dem (ibid).

Den kritiska diskursanalysen är just ”kritisk” i den mening att den syftar till att synliggöra hur diskursiva praktiker bidrar till skapandet av ojämlika maktförhållanden mellan till exempel sociala grupper, samhällsklasser eller män och kvinnor. Ambitionen blir på så vis att bidra till social förändring och jämlika maktförhållanden genom ett ifrågasättande av de diskursiva praktikerna. Hegemonin kan ifrågasättas då det blir en förutsättning för hur ”[...] vi kan analysera hur diskursiv praktik ingår i en större social praktik, där maktrelationer ingår. Diskursiv praktik kan ses som en aspekt av en hegemonisk kamp som bidrar till reproduktionen och transformationen av den diskursordning som den ingår i” (ibid., s. 80). Faircloughs textorienterade diskursanalys blir i det metodiska angreppssättet en ihopkoppling av de tre elementen text, diskursiv praktik (mikrosociologisk) och social praktik (makrosociologisk).

Genom en detaljerad analys av textens olika komponenter kan diskurserna kartläggas textuellt och på så vis utgöra grunden för vidare tolkning. Dessa egenskaper kan bestå av interaktionen mellan avsändare och läsare, konstruktion av identiteter genom det språk som används, metaforer, ordval och grammatik (ibid., s. 87). Vidare går analysen in i den diskursiva praktiken. Vad som intresserar den kritiska diskursanalysen på denna nivå är hur texten är producerad och hur den används (eller var avsedd att användas). Sista steget är att se det hela i förhållande till dess sociala praktik. På denna nivå ska texten som text och som diskursiv praktik studeras i förhållande till den sociala praktiken som den är en del av. Här består metoden av en kartläggning av det nät av diskurser som den diskursiva praktiken är en del av (ibid).

3.4 Det tolkande perspektivet

Ett tolkande perspektiv innebär att fokus ligger på förståelse av mänskligt beteende och deras handlingar i förhållande till den sociala världen. Våra förutsättningar bestämmer vad som är förståeligt eller inte och vi möter aldrig världen utan dem. Vår förförståelse, våra fördomar och kontexten där vi befinner oss har stor betydelse för vår tolkning. Det som också påverkar är: "[...] språk och begrepp, trosuppfattningar och individuella personliga erfarenheter." (Gilje och Grimen s. 180).

Den tolkande forskaren måste förhålla sig till den förförståelse som den bär med sig in i forskningen, det vill säga kunna reflektera över sitt egna forskarsubjekt och vilka konsekvenser det kan ha för hur resultatet kommer att tolkas. Vi som västerländska, utbildade medelklasskvinnor i 20-årsåldern måste förhålla oss till den kontext som vi formats inom. Vi är en del i den vita hegemonin som vi har som målsättning att dekonstruera för att finna diskurser inom läromedlet. Paulina de los Reyes menar att vithet och västerländskhet är nära sammankopplat då västerländskhet är beteckning på vit hegemoni "[...] där icke-vita och icke-västerländska nationer per definition är underordnade vita och västerländska nationer" (2012, s. 121). Denna strukturella uppdelning mellan vit och icke-vit vidmakthålls av globaliseringen och den kapitalistiska moderniteten. Detta betyder att vi alla är en del av det samtida världssystemet som är en produkt av den vita/västerländska hegemonin. De los Reyes menar att detta resulterar i en vithetsnorm som omedvetet kategoriserar i en rasifierade eller etnifierande "annanhet". På så vis blir det omöjligt att förhålla oss fria från vår ras och etniska tillhörighet. Vare sig vi vill eller inte befinner vi oss i den rasifierande, vita hegemonin.

3.5 Urval och avgränsning

Denna uppsats syftar till att granska läromedlet *Hem- och konsumentkunskap åk 7-9* av Sjöholm et al (2011) utgiven av Interskol. Valet föll på detta läromedel på grund av att det är det enda läromedel i hem- och konsumentkunskap som är reviderat efter Lgr 11. Detta var särskilt viktigt eftersom vi ämnar lyfta vilka diskurser som förmedlas genom läromedlet samt att huruvida detta samstämmer med skolans läroplan. För att synliggöra de diskurser som vi finner i läromedlet görs valet att inte analysera den del som innehåller recept eftersom detta kräver en ytterligare kontextuell referensram. I övrigt anammar vi ett öppet förhållningssätt

till de olika delarna i läromedlet. Innehållet får styra vilka diskurser vi upptäcker och analyserar. Nackdelen med detta öppna förhållningssätt medför risken att, på grund av intresse, fastna i irrelevanta spår (Esaiasson, 2012, s. 217). Detta undviks genom att analysera läromedlet utifrån ett övergripande intersektionellt perspektiv, vilket gör att uppsatsens problemområde ej förbises under analysen.

Läromedlet vi använder oss av består av fyra övergripande kapitel: 1. *Mat, måltider och hälsa* 2. *Miljö och livsstil* 3. *Konsumtion och ekonomi* 4. *Laga mat och baka*. Efter dessa fyra kapitel följer receptsamling, matlagningstermer, volym och vikt, tabellsamling och register, dessa delar har vi valt att inte analysera. Det är således de fyra kapitlen som vi analyserar i denna uppsats, vilket gör att det är 175 sidor av totalt 307 sidor som analyseras. Detta gör studien till en urvalsundersökning.

3.6 Dikotomier som analysverktyg

Genom att använda fem olika dikotomier (motsatspar) som analysverktyg är avsikten att synliggöra de maktförhållanden som implicit kan existera inom läromedlet. Dessa är *Vi - dom*, *Majoritet - minoritet*, *Individ - kollektiv*, *Ordning - kaos* och *Utveckling - misär*. När dessa dikotomier ställs mot varandra blir den ena överordnad den andra. På så vis görs den ena till norm och värderas högre än den andra. Motsatsparen ska beskriva det abstrakta tänkande som utgör mänskliga föreställningar kring makt. Det är således inte våra egna subjektiva föreställningar som format dikotomierna och tilldelat dem dess makt. Dikotomierna valdes ut vid första läsningen av läromedlet eftersom de symboliserar hierarkier som förknippas med positiva eller negativa värden. Därför skulle dikotomin *kniv - gaffel* likväl kunna användas eftersom även detta motsatspar inbegriper ett maktförhållande där mänskligt tänkande troligtvis hade kategoriserat kniven som överordnad gaffeln (Hjälmeskog, 2000).

Användandet av motsatspar och dikotomier är en väletablerad tanke som har figurerat i genusforskning sedan 60-talet. Detta dualistiska tänkande menar att manligt och kvinnligt alltid måste förstås i relation till varandra. Denna tanke utgår ifrån motsatsparet man/kvinna och menar att hela vår tankevärld kan ordnas i förhållande till kön (Hirdman, 2001).

Förnuft/känsla
Subjekt/objekt
Aktiv/passiv
Intellekt/kropp

Lena Gemzöe menar att listan kan göras hur långa som helst och att om man en gång fått upp ögonen för dualismen så ser man den överallt. ”Den feministiska analysen av detta motsatstänkande framhäver att de två kontrahenterna i motsatsparet inte är likvärdiga, utan den manliga hälften värderas högre. Det kan också uttryckas så att mannen är normen, kvinnan det avvikande” (Gemzöe, 2002, s. 84). Denna studie är inte inriktad på att belysa genusordningar men är desto mer intresserad av att hitta maktordningar. Som det intersektionella perspektivet medför blir det av intresse att undersöka maktordningar utifrån kategorierna ras, etnicitet, klass, sexualitet och kön. Vad dessa motsatspar indirekt för med sig

är en tanke om strukturering av ett maktförhållande mellan de två motsatserna. Som tidigare nämnts så menar Tesfahuney att begreppsparen medför en möjlighet att dela in världen i motsatta och uteslutande fenomen. Dessa kan visa på hur dominans och hierarki etableras genom att de ena är överordnad den andra och därmed beskrivs i positiva termer och tilldelas positiva egenskaper. I denna strukturering av makt tillskrivs världen en ordning utifrån samma grundtanke. Detta medför en möjlighet att åskådliggöra vad som sker inom detta implicita maktutövande och vad/vem som blir överordnad i kontrast till det motsatta (Tesfahuney, 1999).

Dikotomierna *Vi - dom*, *Majoritet - minoritet*, *Individ - kollektiv*, *Ordning - kaos* och *Utveckling – misär* kan inte kopplas var och en till en specifik maktordning. Paren är således flytande och kommer generellt belysa maktordningen inom kategorierna ras, etnicitet, klass, sexualitet och kön genom att de appliceras på texten. Utifrån dessa dikotomier kommer diskursanalysen genomföras. De dikotomier som vi valt att använda är nedan definierade utifrån vår förståelse av dem. Paren står dock ensamma ansvariga för det maktförhållande som de inbegriper, skapar och symboliserar. Genom uppställandet av dessa motsatser kan fenomenet kring hur diskurser skapas som en mängd symboler synliggöras, där vissa idéer och tankar görs till norm. Som tidigare nämnt syftar diskursanalysen inte till att belysa vilken diskurs som är mer sann än den andra. Istället ligger intresset i att utarbeta vad som ligger bakom varför en diskurs är dominant och förgivettagen och därmed besitter hegemoni. Synliggöra vad som ligger bakom formandet av en diskurs och i vems intresse den styr.

Vi - dom: *Vi* vet vilka *vi* är genom att definiera vad *De andra* är. Genom att veta vad *De andra* är vet *vi* vad *Vi* inte är. Människan har ett ständigt behov av att kategorisera och systematisera sin omgivning. Om människan inte får ordning på sin omgivning råder det kaos i tillvaron. När *vi* organiserar vår omgivning riskerar *vi* att grupper generaliseras till stereotypa bilder och att folkliga föreställningar får träda i kraft (Wellros, 1998). *Vi och dom* symboliserar därför ett maktförhållande där *Vi* som subjekt står över vad *vi* betraktar som objekt, det vill säga *De andra*. Dikotomin kan visa på den rasifiering som ett *Vi och dom*-kategoriserande för med sig där stereotypa fördomar tillåts styra föreställningar kring ursprung och bakgrund. *Vi och dom* kommer därför användas som ett verktyg för att belysa hur läromedlet polariserar människor genom att poängtera och befästa olikheter.

Majoritet - minoritet: Denna dikotomi går hand i hand med *Vi och dom* då den tar fasta på vad och vem som ses som norm i förhållande till det andra. Vad *majoritet och minoritet* belyser är hur de som besitter positionen *Vi* kan konstruera hur vissa beteenden, traditioner och åsikter som norm och att allt som avviker från detta är annorlunda. På så vis symboliserar dikotomin ett maktförhållande där det som kategoriseras som ”vårt” ursprung och ”vår” tradition blir majoritet och det andra främmande blir indirekt minoritet. Vad detta maktförhållande framhåller är vems ursprung och tradition som räknas och får tolkningsföreträde. Det som anses vara det normala och därmed majoritet samt det som anses vara annorlunda och således minoritet.

Individ - kollektiv: Människan som individ är en social varelse som aldrig kan stå helt fri från det kollektiv den tillhör. I det globaliserade samhället ställs krav på hur individen bör förhålla sig till de kollektiva sammanhang såväl som det individualistiska projektet. Vad som allt mer betonas i vår samtida individualistiska anda är hur individen allt mer ska ägna sig åt projekt där det egna subjektet står i fokus. Kollektivet med dess solidariska anda, där individen tar ansvar för sin medmänniska, framhålls inte på samma vis och med samma tyngd. Detta visar på ett maktförhållande där individen ställs högre än kollektivet. Dikotomin kommer att användas som ett verktyg för att belysa vem som tilltalas och ställs ansvarig i läromedlet. Är det individens eget ansvar eller kollektivets gemensamma som poängteras?

Ordning - kaos: Ordning kan stå för olika saker så som att vara skötsam, spara sina tillgångar och att hålla sig till de normer och regler som finns. Kaos kan stå för motsatsen, att vara slarvig och oansvarig med sitt liv och sina tillgångar, inte sköta sig själv och att bryta de normer och regler som finns. Som nämnt ovan symboliserar *Vi och dom* att människan är beroende av att kategorisera den värld vi lever i för att den ska bli kontrollerbar, det vill säga inte kaosartad. Således används dikotomin för att belysa maktförhållandet mellan *Ordning*, som är positivt värderat, och *Kaos* som representerar en negativ värdering. Dessa ställs mot varandra för att poängtera när någon eller något är normbrytande eller kaosartat.

Utveckling - misär: Dikotomin *Utveckling och misär* ställs i kontrast till varandra utan att vara två fasta punkter. *Misär* i form av nöd och lidande är alltid en relativ fråga då referenspunkten för vad som klassificeras som drägligt liv är föränderlig. Är det möjligt att säga att något är mer utvecklat än något annat? Utgångspunkterna för utveckling måste beaktas innan en sådan slutsats kan dras. *Utveckling* kan ses som ett normaltillstånd som bygger på prestation, framsteg och civilisation. När detta upphöjs som normaltillstånd i samhället blir *Misär* ett läge som är avvikande från det normala. *Misär och utveckling* är därför relativa begrepp som definieras av var och en av oss, ofta i relation till varandra. Motsatsparen visar på ett maktförhållande där *Utveckling* ställs som överordnad till det som inte anses lika utvecklat, det vill säga det som är underutvecklat och därmed klassas som *Misär*.

3.7 Databearbetning

Syftet med studien är att synliggöra vilka normer och värden som konstrueras inom läromedlet. För att undersöka vilka normer och värden läromedlet återspeglar utifrån ett övergripande maktperspektiv har vi tagit hjälp av fem motsatspar; *Vi – dom*, *Majoritet – minoritet*, *Individ – kollektiv*, *Ordning – kaos* och *Utveckling - misär*. Dessa motsatspar som även kallas dikotomier är baserade på generella och övergripande tendenser som vi i vår första läsning av läromedlet kunde urskilja. Gemensamt för dikotomierna är att de går att applicera på de så kallade sex mytbildningar som kommer presenteras nedan. Dessa mytbildningar ska gestalta de diskurser som återfinns i läromedlet. Makten inom diskursen kan således förklaras genom dikotomierna. Det är ett aktivt val från vår sida att i databearbetningen låta dessa dikotomier sätta ramen för vår analys eftersom det har bidragit till en överförbarhet i analysen. När en diskursanalys genomförs kan aldrig den subjektiva

tolkningen räknas bort. Genom att använda dikotomierna kan dessa styra i vilken riktning vår tolkning går. I övrigt har analysen genomförts genom att vi tillsammans i grupp läst högt och låtit den subjektiva tolkningen få styra vilka mytbildningar som har visat sig i texten.

Mytbildningarna har fått gestalta de föreställningar, tankar och idéer som har gjort sig synliga genom de fem dikotomierna. Vår tolkning av materialet är en produkt av den teoretiska bas som vi har presenterat ovan. De teoretiska referensramarna lades innan vi närmade oss läromedlet. Det intersektionella perspektivet och den postkoloniala teorin har på så vis bestämt, genom vår förståelse av dem, vad som visat sig i materialet. Vi valde att genomföra analysen på detta sätt eftersom det skulle förse materialet med en mer vetenskaplig begreppsapparat. Bilderna kommer att analyseras som komponenter till den text som framställs i läromedlet. De kommer således inte genomgå en egen analys där till exempel placering, färg och budskap analyseras. De ska istället tolkas i förhållande till texten och därmed ses i ljuset av den text som den figurerar i samband med.

4 Resultat och analys

Syftet med studien är att lyfta vilka normer och värden som konstrueras i läromedlet. Detta ska vi utföra genom redovisningen av de uppställda mytbildningar som presenteras nedan. Dessa myter ska måla upp sociala hierarkiska maktförhållanden som gör att en hegemoni kan kvarstå. Genom att utgå ifrån dessa myter försöker vi rama in den hierarkiska legitimering av tankar och idéer som ligger bakom de diskurser som gör sig synliga i läromedlet. Detta för att fånga och synliggöra gemensamma föreställningar kring identitet, attityd, förmågor, tradition och ursprung som tillsammans konstruerar *Myten om Väst*. Mytbildningar kommer således att användas i syfte att visa på hur särskiljandet mellan grupper upprätthåller en exkluderande agenda där vissa av grupperna betraktas som underlägsna samt hur dessa myter accepteras som uppenbara sanningar (Elmeroth, 2008).

4.1 Myten om det västerländska idealet

Livsstil

Dina matvanor och andra vanor i hemmet plus de val du gör - det vill säga din livsstil - påverkar hur du mår men påverkar också samhället och miljön. (Sjöholm et al. 2011, s. 40)

Att förstå sambandet mellan livsstil och hälsa är en avgörande förmåga som betonas i läromedlet. Att välja rätt sorts kost med rätt näring kombinerad med lagom mängd träning ger konsekvenser för koncentrationen och prestationen. Därför framhålls att en livsstil ska vara balanserad och kontrollerad för att få kraft till att orka. Detta för att den yttersta prestationsnivå och effektivitet kan uppnås. Det är individens egna val som ligger till grund för att denna balans ska åstadkommas.

Nyckelbegreppen som återfinns i kapitlet om *Mat, måltider och hälsa* är ”livsstil”, ”balanserad” och ”prestation”. I detta avseende symboliserar det hur individen ställs som ansvarig för sina hälsorelaterade val och hur dessa ska vara balanserade för att sedan betonas

som viktiga för prestationsförmågan. *Individen* ställs således mot *Kollektivet* då ansvar läggs på individnivå att stå ensam ansvarig för sina val. Det är upp till var och en att ta personligt ansvar för kosten. Att tänka på sitt eget välbefinnande samtidigt som man gör avvägningar till samhällets- och i synnerhet miljöns bästa uppmuntras. Det betonas att valen ska vara balanserade för att på så vis öka prestationsförmågan, vilket ställer *Utveckling* i kontrast till *Misär*. Det förutsätts att individen ska prestera och vilja prestera. Krafterna ska räcka till att nå längre, vilket visar på ett förhållande där normaltillståndet ses som ständigt strävande mot utveckling och framsteg. Genom att normalisera ett beteende där prestation och ambition står i fokus förutsätts att motsvarande ”bakåtsträvande” beteende inte är eftersträvansvärt. Individfokus internaliseras i begreppet livsstil, vilket gör att begreppet representerar en självuppfattning om att vi i Sverige lever upp till dessa ideal om utveckling och framgång samt att vi bidrar till utveckling genom att ta ansvar för miljön. ”En livsstil kan definieras som en mer eller mindre integrerad uppsättning praktiker som en individ följer, inte bara därför att sådana praktiker tillfredsställer nyttobehov, utan därför att de ger en materiell inramning till en speciell berättelse om självidentiteten” (Giddens, 1997, s. 101). Användandet av begreppet livsstil blir en del i konstruktionen av en mytbildning kring hur Sveriges självidentitet är prestationsinriktad och ansvarstagande för miljön. Det visar på en diskurs som används i syfte att internalisera samma självbild och livsstil i läsarens beteende.

Sjukdomar

Vi skrattar gärna åt forna tiders märkliga och ohälsosamma kroppsideal med hårt snörade midjor och dylikt. Men är det verkligen bättre idag? Vi tränar, bantar och opererar oss till den perfekta kroppen. Dessutom har många så tajta kläder att de knappast kan anses bekväma. Varför vill vi se ut på ett visst sätt? Varför strävar vi efter att passa in i en mall? (Sjöholm et al. 2011, s. 34)

Läromedlet tar i ett kapitel upp sjukdomar som ätstörningar, bulimi, ortorexi och diabetes och kopplar dessa till fenomen som kroppsideal och övervikt. Anorexi beskrivs som en ätstörningssjukdom som drabbar de individer som ofta har orimligt höga krav på sig själva, både när det gäller till exempel träning och skolarbete såväl som att ha ”den perfekta kroppen”. I läromedlet står det att ”vi tränar, bantar och opererar oss till den perfekta kroppen”. Genom att använda *Vi* i denna mening konstrueras här bilden av att *Vi* symboliserar alla och att alla har dessa ideal att sträva efter och att detta är allmängiltigt för oss alla.

På en bild visas Barbie upp med texten ”Vad är priset för dagens kvinnoideal?”. Genom att använda ordet ”dagens” i detta sammanhang indikerar läromedlet att detta ideal även är ett allmängiltigt sådant som kan representera den generella kvinnokroppen. Läromedlet förmedlar i detta kapitel bilden av att ideal och skönhet utgår ifrån en västerländsk vithetsnorm. Barbie är en lång, smal, vit tjej med stora ögon och smal näsa. Genom att benämna dessa som de perfekta idealen rekonstruerar läromedlet hur dessa ideal betonar vad som är normen för det som är eftersträvansvärt. Det är på så vis en diskurs där västerländska, koloniala värden tillåts ta över och definiera vad som är skönhet och ideal.

Övervikt och fetma blir allt vanligare bland både barn och vuxna [...] För de flesta handlar det inte om att äta mindre mat utan att välja "rätt" sorts mat [...] Det handlar helt enkelt om att byta livsstil. (Sjöholm et al. 2011, s. 36)

Genom att benämna fetma och övervikt som "vanligt" förutsätter man att problemet är en genomgående problematik i samhället. Även uttrycket "de flesta" normaliserar sjukdomarna som ännu mer vanligt förekommande och allmängiltiga för stora massan. Genom att använda sig av ordet "livsstil" signalerar läromedlet att problematiken enkelt kan lösas genom att varje individ tar ansvar för sina egna val. Här förutsätter läromedlet en västerländskhet då det utgår ifrån att problematiken är vanligt förekommande och att många löper risk för att drabbas.

I samband med citatet figurerar en bild där läsaren får se ryggen på en överviktig man i en tröja med texten "Big & proud". Bilden och citatet indikerar att övervikt och fetma är ett hälsoproblem som grundar sig i lathet och frosseri, det vill säga, en sjukdom uppkommen ur en ökad levnadsstandard. Dessa exempel utifrån ätstörningar och fetma visar på hur sjukdomsmönster och livsstil konstrueras utifrån ett västerländskt perspektiv och därmed görs till allmängiltig norm för mänskligheten. Detta formar en diskurs som skapar myten om det västerländska idealet.

4.2 Myten om det sekulariserade och protestantiska Sverige

Religionen har fortfarande inflytande på vad vi äter, framför allt är det till jul och påsk. (Sjöholm et al. 2011, s. 40)

Den religion som citatet talar om är kristendomen eftersom denna religion firar högtider som jul och påsk. Texten ger en bild av att *Vi* i Sverige är ett kollektiv som firar det här och att det finns ett *Dom andra* som inte firar det. Detta sätter *Dom andra* som inte erkänner sig till en protestantisk tro eller känner sig hemma i ett kristet Sverige i en underordnad ställning. Påståendet framställs som allmängiltigt och något som stämmer överens med hur majoriteten i Sverige lever. Det är denna religionsuppfattning som framställs som det normala och därmed hur *Majoriteten* tycker och tänker, vilket i sin tur leder till att de som är avvikande från det normala indirekt i läromedlet blir en *Minoritet*. Det visar på att boken tar ett västerländskt, kristet perspektiv, utan att ta hänsyn till den mångfald av religioner som idag finns i det svenska samhället. Detta är något som kan liknas med det som de los Reyes och Mulinari (2005, s. 91) benämner som en vithetens skugga över samhället, vilket innebär att den information som möter oss (genom till exempel detta läromedel) är en produkt av en filtrerad, vit, kristen, västerländsk blick. Den diskursiva tystnaden kan i detta sammanhang vara talande eftersom det ger oss en inblick i vems röst som inte kommer till tals, det vill säga vilken religion, kultur och tradition som inte uttrycks genom läromedlet.

Inom alla religioner finns mer eller mindre stränga råd och regler för när och vad man bör äta. Hur noga råden efterlevs skiftar från person till person. Ofta är det i samband med religiösa högtider som man äter traditionellt. (Sjöholm et al. 2011, s. 43)

Användandet av ordet "ofta" tyder på en medvetenhet kring att alla inte bara äter traditionellt

vid religiösa högtider, men att majoriteten i Sverige gör så. Genom begreppet ”äta traditionellt” indikerar läromedlet på en viss sorts tradition. Olika religioner har olika traditioner kring hur människor bör äta. Både judendomen och islam har regler kring kosten, även om det är upp till varje enskild utövare att välja hur, och i vilken grad, den vill efterleva dessa. Påståendet förmedlar en kristen, protestantisk uppfattning av hur *Vi* i Sverige påverkas av en religiös tradition. Det förutsätter en sekulariserad syn på världen där samtliga svenskar inte bryr sig om religion utan att det endast är något som beaktas vid helgdagar på grund av att det är bundet till tradition. Detta går under benämningen ”kulturkristna” (Frisk & Åkerbäck, 2013). Bilder i läromedlet visar högtidsmåltider med rätter som köttbullar, Janssons frestelse och julskinka. Detta visar en svensk tradition som är baserad på kristendomen. Härvid dras slutsatsen att det sekulariserade Sverige äter kulturtraditionellt vid religiösa högtider. I ett diskursivt sammanhang konstruerar de två analyserade citaten ett maktförhållande mellan *Majoritet och minoritet*. Läromedlet ställer det sekulariserade kulturkristna som överordnad norm för hur majoriteten av människor i Sverige anpassar sig efter religionens inflytande.

4.3 Myten om det jämställda Sverige

Läromedlet avhandlar jämställdhet och arbetsfördelning i avsnittet *Jämställd hemma - arbetsfördelning*. På följande sätt inleder de att förklara vad jämställdhet innebär.

Man brukar säga att Sverige är ett av världens mest jämställda länder. Vad innebär det? Är det att ha samma rättigheter och skyldigheter, att tjäna lika mycket för lika arbete eller att dela exakt lika på hemarbetet? (Sjöholm et al. 2011, s. 97)

Vidare förklarar läromedlet att det är en självklarhet att män och kvinnor ska ha samma rättigheter och skyldigheter. Det innebär lika lön för lika arbete och jämlikt fördelat arbete i hemmet, men att detta fortfarande inte är självklarheter eftersom kvinnor fortfarande tjänar mindre och utför det mesta av arbetet i hemmet.

Efter detta följer ett avsnitt med rubriken *Alla i familjen har rätt till egentid*. I detta stycke kan vi läsa följande:

I många familjer tycker man att det är viktigare att man lägger ner ungefär lika mycket tid på hemarbetet, än vilka uppgifter man gör. I andra familjer tycker man att varje uppgift ska delas lika. Varje familj måste diskutera sig fram till en lösning om arbetsfördelningen i hemmet. Om alla hjälps åt i familjen så blir det både roligare och trevligare för alla. Alla familjemedlemmar (...) har rätt till sin egentid. Ett enkelt sätt att få det är att planera så att varje familjemedlem har sitt ansvarområde. (Sjöholm et al. 2011, s. 98)

Jämställdhet framställs i denna text som något som endast tillämpas på individnivå och att detta sker inom familjen. Detta individfokus signaleras redan på rubriksättningen *Jämställd hemma*. Genom att använda *jämställd* istället för *jämställt* indikerar läromedlet att jämställdhet är en problematik som landar på individnivå och därmed något du själv ska lösa som ett personligt projekt i ditt hem och i din familj. Ett hushåll som å andra sidan är *jämställt* och innefattar flera individer och är därmed en del av det stora kollektivet.

Rätten till egentid betonas som någonting viktigt och avgörande för att alla i familjen ska trivas och må bra. Läromedlet beskriver att vissa familjer löser arbetsfördelningen på ett sätt och att det finns andra familjer som löser det på ett annat. Kontentan av det hela är att det i slutändan är upp till var och en att själva avgöra vad som fungerar bäst i familjen. Detta indikerar att beslutet om arbetsfördelningen ska tas inom familjen vilket visar att läromedlet lämnar ansvaret om jämställdhet på individnivå, det vill säga att det är upp till varje familj att själva lösa problematiken kring jämställdheten. Samtidigt betonar läromedlet att egentiden uppstår om varje familjemedlem har sitt ansvarsområde, vilket innebär att om varje individ sköter sitt blir det trevligt för alla. Detta återkommande individfokus indikerar att du ägnar dig åt det du ser som ditt ansvarsområde, det vill säga det du sköter bra och som du är bra på. På så vis problematiseras inte jämställdhet vidare då ansvarsområdena inte diskuteras som manligt eller kvinnligt könskodade. Genom att utesluta denna problematisering indikerar läromedlet att det inte är ett problem att familjen ägnar sig åt könskodade arbetsuppgifter så länge arbetsuppgifterna fördelas jämnt mellan familjemedlemmarna och alla får egentid. Genom att ställa individen som ensam ansvarig för sin jämställdhet och signalera att det är upp till var och en att lösa den, osynliggör detta samtidigt den kollektiva strukturella jämställdhetsfrågan som handlar om en genomsyrad könsmaktsordning som återfinns inom samhällets alla organ. Ett diskursivt sammanhang framträder där läromedlet ställer det *Individuella* ansvaret som överordnat det *Kollektiva* ansvaret för jämställdheten. Här framträder en diskurs där begreppet jämställdhet blir en komponent i mytbildningen av ett Sverige som anses vara mer jämställt än vad det egentligen är. Detta eftersom den individualistiska jämställdheten begränsar sin arena inom hemmets fyra väggar och därför problematiseras inte frågan ytterligare. Det kollektiva ansvaret för jämställdheten är inget som betonas och blir därmed osynliggjort.

Läromedlet beskriver i förenklad mening att jämställdhet avser 1: lika lön för lika arbete, 2: lika arbetsfördelning i hemmet, 3: möjlighet till egentid. Utifrån ett intersektionellt perspektiv kan jämställdhetsfrågan ses i nytt ljus. De los Reyes beskriver hur debatten om jämställdhet motiveras med kvinnors rätt till avlönat arbete och utrymme i arbetslivet. Genom talet om kvinnans möjlighet att förverkliga sin dröm om egenförsörjning förstärks diskursen om att arbete är nyckeln till integration. Därför är det "[...] viktigt att kritiskt granska på vilket sätt mantrat om lönearbetet som integration och jämställdhet kan uppnås" (2005, s. 106). Vidare talar de los Reyes om ett så kallat "jämställdhetskontrakt" som tagit fasta på lönearbetets betydelse för att realisera bilden av jämlika villkor för män och kvinnor. I detta reproduceras den könsmissiga ojämlikheten genom en institutionaliserad "tvåförsörjningsmodell", vilket innebär att kvinnans "[...] deltidsarbete, bristande avancemangsmöjligheter och långsam löneutveckling förstärks av en fortsatt orättvis fördelning av hemarbetet och ansvaret för barn och familj" (ibid., s. 106). Kvinnan besitter alltså en dubbel försörjningsposition i både hemmet och i arbetslivet. I ett diskursivt sammanhang blir det därför avgörande att nyckelord som delat ansvar, självförsörjning, lösningar och deltagande blir centrala eftersom de samverkar i mytbildningen om jämställdheten. En mytbildning "[...] i sann modernistisk anda med en tidsmässigt baserad och rumsligt separerad reglering av relationen mellan familj, arbete och fritid" (ibid., s. 106). Läromedlet samverkar således i konstruktionen av en diskurs

där begreppet jämställdhet blir en uttrycksform för patriarkal överordning genom att den förminskas till en diskurs om lika arbetsfördelning, individualism och lika lön.

4.4 Myten om ett kulturellt homogent Sverige

Det finns tillfällen då vi särskilt värnar om våra svenska traditioner beträffande vad vi äter och hur vi dukar bordet. Det är traditioner som har sitt ursprung i naturens och årets rytm. Gamla seder från asatron och bondesamhället spelar också sin roll. (Sjöholm et al. 2011, s. 42)

Denna text återfinns i ett avsnitt där läromedlet avhandlar ämnet *Mattraditioner*. Där används ordet traditioner (plural) men utgångspunkten är ifrån ett svensk-etniskt perspektiv. Det vill säga föreställningen om en grupp med en tillhörighet som har ett gemensamt ursprung och egenskaper. Svenskar framställs som en homogen grupp där *Vi* alla firar våra traditionella högtider och äter den mat som traditionellt sett erbjuds då. Vidare förklaras att mattraditionerna har sitt ursprung i årets årstider och även från bondesamhället och asatron. Att inta detta historiska perspektiv på sin egen tradition, i ett sammanhang där texten formuleras som allmängiltig, indikerar på en föreställning om sig själva som universella. Att den svenska traditionen skulle utgöra den ”ursprungliga” som de resterande traditionerna sedan härstammat ur. Det signalerar en självbild om att vara den äldsta kulturen som utgör normen för alla i samhället. Genom att framställa sig som etnisk *Majoritet* blir allt som avviker en etnisk *Minoritet*.

Senare följer ett avsnitt med rubriken *Matkultur och traditioner förändras* där de andra traditionerna presenteras. Här förklaras fenomenet när den svenska kulturen får influenser från annat håll.

Matkulturer förändras och förnyas ständigt. De anpassas till nya livsmedel, inspireras av nya kulturer och idéer. [...] I den intensiva samhällsutvecklingen vi lever i, kan det ibland vara skönt med seder och traditioner kring mat, det ger en känsla av trygghet. Tillfällen då man kan samla familj och vänner för att fira olika högtider och umgås. (Sjöholm et al. 2011, s. 46)

Den bakomliggande kraften till att matkulturen förändras beskrivs i detta stycke vara samhällsutvecklingen. Ett fenomen som beskrivs som en intensiv och snabbt pågående process där mycket förändring och rörelse sker. Maten och dess tradition målas upp som en fast kärna som svenskar kan vända sig till för trygghet. Samhällsutvecklingen presenteras här som en otrygghet utan stabilitet. Bilden av ett Sverige med en gemensam, stabil kultur konstrueras därför som något allmängiltigt som alla läsare kan relatera till. De nya livsmedel och de nya kulturer läromedlet syftar till presenteras inte tydligt i texten men samtidigt framgår det att detta är något som skiljer sig ifrån vår kultur och vår mat. *Vi* framställs i detta avseende som en *Majoritet* med gemensam tillhörighet och tradition medan det som blir osynliggjort och beskrivet som annorlunda blir den kultur som står för *Minoritet*. Maktförhållandet mellan *Majoritet* och *minoritet* blir således synligt då den svensk-etniska traditionen ställs överordnad minoritetskulturer genom att de inte tillåts samma utrymme och tolkningsföreträde.

Genom att applicera ett intersektionellt perspektiv på denna text, och i synnerhet en postkolonial teori, kan vi härleda hur läromedlet förutsätter ett Sverige som är kulturellt homogent. Detta medför en diskurs av etnotism. Som nämnt innan beskriver läromedlet traditioner som en trygghet i den tillvaro vi lever i. De ”nya kulturerna” har kommit till Sverige och förändrar våra mattraditioner. Tesfahuney använder sig av det allt mer utbredda begreppet kulturrasism som cirkulerar i bland annat läromedel. Kulturrasism är ett begrepp som används för att förklara den vidareutveckling av rasism som tar en annan vändning bort från den biologiska rasismen. Tesfahuney förklarar fenomenet på följande vis: ”Trots att den biologiska rasismen fortfarande existerar så har den uttalat biologiska rasismen, så som den uttryckts av Hume, Kant och Hegel, ersatts av en mer subtil och nyanserad diskurs, som snarare utgår från föreställningar om gemensamma identiteter och sätt att vara” (Tefahuney, 1999, s. 71). Genom sin framställning av den svenska traditionen konstrueras en ”annanhet” som blir främmande och annorlunda. Synen på Sverige som en nation med en gemensam historia och kulturella gemenskaper blir konstruktionen av myten om Sverige som bestående av nationella identiteter och homogenitet. Läromedlet blir således en del i konstruktionen av den så kallade kulturrasismen där allt som avviker från normen av ursprunglig, svensk, kristen tradition blir främmande. Tesfahuney betonar hur lättvindigt denna kulturrasism kan skapas och viftas bort som bagateller och att ”[...] skolan och utbildningssystemet spelat en avgörande roll genom dess systematiska förstärkning av de många symboler och förfaringssätt som associeras med nationen och myterna kring det gemensamma ursprunget och framtiden” (ibid., s. 76).

Familjebegreppet

Användandet av begreppet familj är utbrett genom hela läromedlet och är den boendeform som texten genomgående presenterar. I samband med familj används ofta ”alla i familjen”. Detta förutsätter en familjekonstellation bestående av flera individer som lever tillsammans i ett hem. Olika sorters boendekonstellationer eller att i framtiden välja att inte skaffa en familj är uteslutet. Vad som räknas in i begreppet och formar en familj nämns inte, men gestaltas genom bilder. Denna konstellation består av mamma, pappa och barn, vilket utgår ifrån en strikt heteronorm. Att en kvinna eller man kan känna begär för någon av samma kön och vilja ha en familj med denna person är inte något som belyses. Skilsmässofamiljer benämns inte. Likaså skrivs det inte om individer som väljer bort familjelivet eller bor ihop med vänner. Här konstrueras heteronormen som det normala tillståndet. Martinsson och Reimers (2008, s. 55) talar om hur heteronormen är dominerande i svensk skola och att man även i olika sorters läromedel och material finner att bi- och homosexualitet ses som sexuella avvikelser. Detta trots att Sverige idag ses som ett öppet och accepterande land. Det är något som tydligt visas i vårt valda läromedel när man läser om familjen och dess roll i samhället. Genom att enbart porträttera heterosexuella familjekonstellationer blir detta normen för hur en familj i Sverige idag är sammansatt. Det är genom kontrasterandet av en norm som det avvikande beteendet blir synligt. Läromedlet befäster heteronormativitet genom att endast belysa den heterosexuella relationen och göra denna till norm genom gestaltandet av den heterosexuella kärnfamiljen (Ambjörnsson, 2004, s. 22-23). Således ställs *Majoritet* mot *Minoritet* eftersom den heterosexuella relationen beskrivs i termer av normalitet, vilket medför en diskurs där allt

som avviker från detta är *Minoritet*. Olikheter i sexualitet, boendekonstellationer och livsstil får inget utrymme i texten.

4.5 Myten om medelklass-Sverige

Ekonomi och konsumtion

Spara pengar och miljö samtidigt. Svensken slänger i genomsnitt mat som motsvarar koldioxidutsläpp från 700 000 bilar. För att inte tala om hur mycket pengar det finns att spara för var och en av oss. En tvåbarns familj skulle kunna spara cirka 7 000 kronor årligen genom att lita på sina sinnen och lära sig att bäst före-datum bara är en rekommendation. Kasta mat är som att kasta pengar i soporna. (Sjöholm et al. 2011, s. 114)

Läromedlet använder både ekonomi- och miljöperspektiv för att exemplifiera hur sparande kan gå till. I citatet framhålls genomsnittet för hur mycket ”svensken” slänger i matväg och hur detta belastar miljön med koldioxidutsläpp. Samtidigt lyfts individens egna personliga vinning fram som motivation till varför den inte ska slösa. Familjen återkommer som exempel där ”sunt förnuft” och ”tillit till sina sinnen” ska bidra till att pengar inte går åt i onödan. *Individen* har ett ansvar i familjen både genom att bidra med ekonomin men även kräva en del av den. Texten utgår ifrån att ungdomarna som tar del av läromedlet har tillgångar och privilegier till att få månadspeng. Genom att läromedlet förutsätter att familjer både kan spara och konsumera blir således konsekvensen att fattigdomsperspektiv är något som inte existerar i texten. Läromedlet talar direkt till eleven och förutsätter att ungdomarna får pengar varje månad som bland annat ska räcka till fritidsaktiviteter. Att bidra till familjekassan anses vara en självklarhet och råd ges om hur inkomsten kan ökas genom att jobba extra och att sälja saker. Läromedlet utgår från att alla vill och kan konsumera i den mån att det räknas som lyxkonsumtion som består av bland annat resor och datorer. I detta sammanhang kan den diskursiva tystnaden tillåtas tala då den grupp som blir synlig i texten är den som har möjligheten, det vill säga, ekonomin till att spara och konsumera i den mån som läromedlet beskriver. Vad texten indirekt för med sig är en diskurs där de som inte har de ekonomiska förutsättningarna ställs i kontrast är därmed blir något avvikande som hamnar i en underordning till det som läromedlet talar om.

Vidare beskrivs det hur ungdomars ekonomi ser ut, hur de lever och vad pengarna läggs på. Ungdomar har enligt läromedlet ganska mycket pengar att röra sig med och det gäller särskilt ungdomar som tar hand om barnbidraget själv samt feriejobbar. Det förs ingen diskussion kring fickpengar och extraarbets vara eller icke vara utan det utgår ifrån att ungdomar fått tillåtelse att ta del av egna fickpengar. Extraarbete för att få ett ekonomiskt tillskott framställs som enkelt och en självklarhet för alla.

Även vår fritidskonsumtion med långa flygresor påfrestar miljön i hög grad. Behöver vi resa på semester till Thailand, London, New York och Paris? Vi kan kanske nöja oss med kortare resor och kanske bara göra en semesterresa om året istället för flera? Varför inte semestra i Sverige och lära känna sitt eget land? Vi kan kanske låta bilen stå och åka mer kollektivt? (Sjöholm et al. 2011, s. 126)

Under rubriken *Etisk konsumtion* återfinns dessa textrader. Läromedlet vill här väcka mottagarens tankar angående konsumtion i förhållande till hur miljön påverkas. Genom att använda pronomen *Vi* målar läromedlet upp en bild av att alla svenskar har dessa res- och konsumtionsvanor som beskrivs. Semesterresor görs flera gånger om året och resorna sker utom Sveriges gränser. Bil är någonting alla äger eller har tillgång till. Här framställs ett ekonomiskt homogent Sverige utan några klasskillnader.

Tänk efter- "Behöver jag de där jeansen, de där skorna, den där skjortan? Jag har ju redan flera i garderoben som jag knappt använt. Behöver jag moped när jag kan cykla och samtidigt få motion. Behöver jag den där nya I-phonon". Det är inte särskilt svårt att hitta onödig konsumtion hos var och en av oss. Att bli medveten om detta är en bra början på ett hållbart konsumtionsbeteende - på en etisk konsumtion. (Sjöholm et al. 2011, s. 126)

Utgångspunkten i stycket ovan följer efter rubriken *Tänk grönt!*. Fokus har i texten flyttats från *Kollektivet* till *Individen* där jaget tilltalas. Individen uppmanas att tänka till angående sin konsumtion och sitt slöseri. Genom att använda ett ifrågasättande "jag" framställs en tänkt mottagare: en ungdom med en garderob full med kläder, tillgång till moped och en ny mobiltelefon. Läromedlet uttrycker att alla individer kan finna onödig konsumtion kring sig bara de tänker efter.

Dessa tre textutdrag ur läromedlet visar att en medelklassdiskurs är gällande eftersom texten genom sitt tilltal förutsätter att alla har liknande ekonomiska tillgångar. Den konsumtion som kopplas till ungdomar genom köp av mopeder, kläder och mobiltelefoni utgår från en viss sorts ekonomisk standard. De som inte har denna förutsättning utesluts på grund av att deras konsumtion marginaliseras. Det förutsätts att alla har så mycket mat att det är möjligt att slänga onödigt mycket mat. Det ger en bild av att alla i Sverige har det lika bra ställt och alla individer står inför samma val och avvägningar när det gäller ekonomi och miljö. Ett tydligt *Vi* skapas genom det tilltal som används och där alla har möjligheter till att leva likadant. Texten målar upp kontraster där *Vi* framställs leva på ett visst sätt med god ekonomiska förutsättningar medan andra delar av världen blir motsatsen. Det medför en bild av ett Sverige där det inte finns några ekonomiska skillnader och där olika förutsättning i hur människor lever framhålls. På så vis framkommer en föreställning om ett Sverige utan variationer och olikheter i ekonomiska villkor.

Måltidsgemenskap

Läromedlet visar på olika grundregler för att ha en trevlig måltidsgemenskap, vilket läromedlet uttrycker som "vett- och etikett". Detta illustreras genom två bilder som beskriver hur individen bör uppföra sig runt ett matbord.

På den ena av bilderna visas en kvinna med en pratbubbla som fylls av "bla bla bla" och som har både mobilen och armbågarna på bordet. Bilden gestaltar hur kvinnan bryter mot de normer som finns för hur man bör bete sig för att följa "vett- och etikett" vid matbordet. Hur kvinnor skapar respektabilitet genom uppförande och utseende är sammanlänkat med klassperspektivet. Beverly Skeggs teori kring respektabilitet menar att människor som föds in

i en likartad klasstillhörighet får likartade erfarenheter och måste förhålla sig till normer inom den gruppen. Det blir således i mötet med andra klasstillhörigheter som respektabiliteten blir synlig (Skeggs refererad i Ambjörnsson, 2004).

*Punktlighet är kungars artighet, väluppfostrade människors plikt och en nödvändighet för affärsmän.
(Sjöholm et al. 2011, s. 174)*

Detta citat återfinns tillsammans med en bild på kung Ludvig XIV när han uttalar sig om punktlighet. Flera av de punkter som bilderna redovisar visar på de förhållningsregler som läromedlet vill förmedla som allmängiltig kunskap. Läromedlet tilltalar läsaren med ett tydligt språkbruk kring hur du som individ ska uppföra dig vid matbordet tillsammans med andra människor. Det framgår inte att det är förslag som presenteras eller att det bara är vid vissa tillfällen som dessa ”vett- och etikett”-regler följs. Det finns en bild av hur individen ska vara ordningsam, ansvarstagande och kännande. Efterlevs inte dessa punkter blir måltiden till ett *Kaos* som gör det svårt för människor att ha en trevlig samvaro vid måltiden. Dessa normer och regler som konstrueras är ett ideal om den respektabla klassen och att det är dit majoriteten bör sträva. Det är ett kategoriseringsstänkande som visar hur läromedlet förmedlar en syn på hur majoriteten i Sverige gör. För att kunna agera på detta eftersträvansvärda sätt bör individen ha vetskap om olika sociala koder och även besitta ett visst mått av kulturellt kapital. Ett visst sorts beteende anses vara eftersträvansvärda och dessa beteenden blir en markör för skillnaden. Här ställs *Ordning* mot *Kaos* i ett maktförhållande då det annorlunda beteendet beskrivs i termer av oordning och blir således en kontrast till det eftersträvansvärda beteende som på så vis blir det normerande. De som inte betar sig inom vad som anses vara normalt är avvikande och här konstrueras läromedlet ett beteende som kopplas till *Kaos*. Dessa skillnader visas genom de sociala koder och kulturella kapital som läromedlet lyfter fram. Pierre Bourdieus teoretisering kring kapital menar att klasskillnader inte bara finns i form av tillgång till ekonomiskt kapital. Det är lika mycket en fråga om vem du umgås med, hur du betar dig och hur förtrogen du är med olika sätt att tala om saker med ett kultiverat och utbildat språk (ibid., s. 35-36). På detta sätt upprätthåller läromedlet skillnader genom förmedlingen av de olika ”vett- och etikett”-reglerna genom att de bär med sig symboliska, sociala koder av ett högre kulturellt kapital. Normerna framställs som omöjliga att ifrågasätta och ordningen upprätthålls genom att efterleva reglerna. Detta leder till att dessa sociala koder normaliseras och andra beteenden blir avvikande och beskrivs som en diskurs av *Kaos*.

4.6 Myten om Väst

*För att vi ska kunna åstadkomma en hållbar utveckling måste vår generation komma ifrån köp, slit och släng världen. Vi måste komma ifrån det slöseri som vi i den rika delen av världen ägnar oss åt.
(Sjöholm et al. 2011, s. 86)*

I ett kapitel avhandlar läromedlet ämnet *Miljö och livsstil*. Under rubriken *Hållbar utveckling* finner vi föregående citat. Här förklarar texten hur *Vi* i den rika delen av världen konsumerar på bekostnad av den fattiga delen av världen. På grund av att *Vi* i den rika delen av världen köper och slänger alldeles för stora mängder av det som vi konsumerar. I kombination med detta figurerar två bilder, varav den ena föreställer en familj i Kenya, och den andra en familj

i USA. Den vita, amerikanska familjen står framför sitt hus och sin bil. Den svarta, kenyanska familjen står framför sin hydda. Följande text återfinns tillsammans med bilderna:

För att familjen i Kenya ska få en godtagbar standard kan inte vi fortsätta att öka vår konsumtion. (Sjöholm et al. 2011, s. 86)

Sedan följer ett avsnitt med rubriken *Globalt ansvar* där texten ifrågasätter läsaren med dilemmat om att den rika världens konsumtion sker på den fattiga världens bekostnad. Läromedlet ställer sig frågan om *Vi* kan ta oss rättigheten att konsumera så mycket av jordens gemensamma resurser. Samtidigt framförs följande problematik i samband med detta:

Men problematiken är inte helt enkel. Vår konsumtion skapar arbetstillfällena på andra håll i världen som gör att levnadsvillkoren förbättras i de här länderna. [...] Vi är alla ömsesidigt beroende av varandra och det som förenar både den rika och fattiga delen av världen är behovet av nytänkande inom teknik, samhällsplanering och livsstil. (Sjöholm et al. 2011, s. 87)

Sett ur ett kritiskt postkolonialt perspektiv framträder, utifrån dessa exempel, en föreställning om västvärlden som en civilisationens vagga (de los Reyes & Mulinaris, 2005). *Vi* konstrueras som något som motsvarar rika, vita, västerländska konsumenter som äger ett hus och en bil. *De andra* beskrivs som svarta, fattiga afrikaner som lever i spartanska, exotiska hyddor. Detta blir som tydligast med den bild som presenteras i läromedlet. Här ställs kontrasterna mot varandra för att exemplifiera hur *Vi* exploaterar *Dom*. Samtidigt framhålls hur vår konsumtion gynnar dem eftersom det skapar arbetstillfällena. Ur denna problematik förmedlas lösningen om en fortsatt globalisering som ska gynna dem lika mycket som den gynnar oss. *Vi* måste sluta konsumera så att *De* kan börja konsumera. Här framträder en globaliseringdiskurs som gör sig känd i sättet texten förmedlar vad som är referensmättet för vad som är ett drägligt liv. Genom kontrasterande av de två familjerna ställs den rika, vita, västerländska familjen som uttryck för hur vi alla bör få leva. Samtidigt uttrycks nytänkande inom teknik, samhällsplanering och livsstil som ytterligare en lösning på den hållbara utvecklingen eftersom det ”förenar” oss. Läromedlet förmedlar en bild av ett Väst som står för utveckling, framgång och civilisation medan *De andra* framställs som något underutvecklat som lever i *Misär*. För att återkalla de los Reyes och Mulinaris ord om civilisationens vagga kan vi här se hur läromedlet upphöjer det europeiska modernitetsprojektet som den samhällsmodell som ska vara tillgänglig för hela mänskligheten. ”Ur den koloniala expansionen och imperiernas utbredning till regionerna utanför Europa uppstår en berättelse som, genom att anonymisera, nedvärdera och marginalisera människor i den så kallade tredje världen, skapar en motbild för de västerländska idealen” (ibid., s. 64-65). Således framträder en mytbildning kring Väst som ett diskursivt system där Europa och västvärlden görs till rättesnören för resterande världen. Vad som parallellt inbegriper denna mytbildning är att *De andras* identitet blir ett gestaltande för det Väst inte är. Denna diskurs som styr föreställningen om Väst och *De andra* blir ett uttryck för rasifierade diskurser i den mening att det blir ett ”[...]maktinstrument för att pådyvla västerländska världsbilder, normer och ideal på *De Andra*. Som bärare av upplysningens läror och idéer har västerländsk utbildning spelat och spelar en viktig roll i (re)produktionen av rasism och sexism” (Teshahuney, 1999, s. 70).

5 Diskussion

5.1 Metoddiskussion

Eftersom uppsatsen är en urvalsundersökning har inte hela läromedlet analyserats. Det kan ha påverkat resultatet och de slutsatser som uppsatsen mynnat ut i. Kvalitativ forskning syftar till att se hur olika system, strukturer och normer är beskaffade (Bryman, 2011). För att kunna undersöka detta användes en kritisk diskursanalys. Detta är en metodisk ansats som valdes eftersom diskurser synliggör de latenta maktförhållanden som konstrueras och rekonstrueras inom en text. För oss har dekonstruktionen av dessa maktförhållanden varit intressanta eftersom det syftar till en upplösning av hegemoniska diskurser. Dessa hegemoniska diskurser är en produkt av de strukturer som i vår omvärld är förgivettagna men som är resultat av politiska och sociala konsekvenser. Även om hela läromedlet inte analyseras har de dikotomier som redovisats möjliggjort en överförbarhet och en giltighet för uppsatsen. Dikotomierna har fungerat som analysverktyg för att på ett mer konkret och vetenskapligt sätt fånga den abstrakta föreställning som dessa maktförhållanden består av. Således går vår metod emot den klassiska vetenskapligheten i den bemärkelse att den inte är forskaroberoende. Studien bryter på så vis mot intersubjektiviteten eftersom den bygger på vår egen förförståelse av det aktuella ämnet (Esaiasson, 2012). Detta gör dock inte studien irrelevant i ett vidare forskningssammanhang då studien har utgått ifrån den kvalitativa forskningens konstruktivistiska anda. Detta innebär att den sociala verkligheten är ett resultat av mänskliga handlingar och för att kunna förstå detta sociala samspel krävs att forskaren går in och tolkar dessa handlingar och försöker förstå vilka krafter som ligger bakom. För vår del har detta sociala samspel lyfts till en ytterligare abstrakt nivå där språket, och i vidare bemärkelse, diskurser stått i fokus. Genom att anlägga ett tolkande perspektiv har vi kunnat reflektera över det egna forskarsubjektet och forskningens vetenskaplighet har placerats i en position som gör att resultatet ses i ljuset av de konsekvenser som våra subjektiva upplevelser kan medföra.

5.2 Analysdiskussion

Myten om det västerländska idealet

Läromedlet poängterar hur individen ska besitta en livsstil som är balanserad och kontrollerad. Denna livsstil som ska uppnå ideal om prestation och effektivitet grundar sig på individens egna val. *Individen* ställs således mot *Kollektivet* då ansvaret om en god livsstil läggs på den enskilda individens ansvar. Det tillstånd som framställs som normalt är när individen strävar mot utveckling och framgång i sin livsstil. Detta har vi tolkat som en indikation på att maktförhållandet *Utveckling* och *Misär* ställs mot varandra. På så vis förmedlar läromedlet ideal om en livsstil som strävar mot framgång och förbättring. Dessa ideal om framgång, balans och prestation blir en del i den diskurs som vi benämner som *Myten om det västerländska idealet*. Detta för att orden i detta sammanhang får en värderande funktion då det förmedlar ett rättesnöre för vilka ideal som är eftersträvansvärda i samhället. För att vara goda människor i dagens samhälle ska individen besitta en livsstil som strävar efter dessa ideal om framgång och balans. Läromedlet införlivar individfokus genom sitt

användande av begreppet livsstil eftersom det ställer individen ansvarig för en rad uppsättning praktiker som den ska följa. Giddens (1997) menar att individen intalar sig själv att ett efterföljande av dessa ”regler” eller ”praktiker” tillfredsställer ett nyttobehov i människan samt att det ger en materiell inramning till föreställningen om självidentiteten. På så vis förstärks individualismen genom att läromedlet lägger ansvar och förväntningar på individen och dess livsstil.

I avsnittet om ätstörningar beskrivs det så kallade perfekta kvinnoidealen genom en bild av Barbie. Texten förklarar även att *Vi* i dagens samhälle alla strävar efter dessa ideal. På så vis förmedlar läromedlet dessa påståenden som allmängiltiga för befolkningen. Detta ställer således maktförhållandet *Vi* mot *Dom* genom att *Vi* konstrueras som något enhetligt med en gemensam önskan om att uppnå samma ideal. Vi tolkar dock att dessa ideal som konstruktionen av *Vi* strävar efter är västerländska eftersom Barbie framhålls som kvinnokroppen bärande på de eftersträvansvärda idealen. Detta konstruerar en diskurs där ideal konstrueras utifrån en vithetsnorm där västerländska, koloniala värden får utrymmet att bestämma vad skönhet och ideal är. På så vis ser vi att denna diskurs styr i denna mytbildning kring det västerländska idealet. En mytbildning som tillåter vithet och västerländskhet definiera vart alla bör vilja sträva och förutsätter därför att vi alla identifierar oss med vithetsnormen. Utifrån den postkoloniala teorin framträder en vithetsnorm bärandes på koloniala värden om smala näsor, långa kroppar, ljus hy, stora ögon och fylliga läppar.

På ett snarlikt sätt benämner läromedlet hur sjukdomar som fetma och övervikt är vanligt förekommande, vilket signalerar att det är ett allmängiltigt problem i samhället. Samtidigt påpekas att de flesta kan vända sina osunda beteenden genom att ändra på sin livsstil och göra rätt sorts val. Detta ser vi som en diskurs där övervikt och livsstil benämns utifrån ett västerländskt perspektiv. Detta eftersom sjukdomsmönstret framställs som vanligt förekommande och därmed som ett allmängiltigt samhällsproblem. Individen förväntas kunna ta ansvar över sin övervikt genom sina egna val. Hälsoproblemet framställs även som en sjukdom som grundar sig i lathet och frosseri genom en bild på en överviktig man med en tröja med texten ”Big and Proud”. Detta förutsätter en sjukdom som uppkommit ur en ökad levnadsstandard där individen själv valt sin övervikt. Övervikt beskrivs utifrån ett västerländskt perspektiv då det skapar en diskurs av en vanligt förekommande sjukdom och att den grundar sig individens goda levnadsstandard och eget val av frosseri.

Myten om det sekulariserade och protestantiska Sverige

När läromedlet behandlar avsnittet om religion och dess mattraditioner beskrivs kristendomen ur ett *Vi*-perspektiv vilket signalerar att påståendena är allmängiltiga för textens mottagare. Det framställer således en *Majoritet* som överordnade *Minoriteten*, i ett maktförhållande då de endast uppmärksammar den del av befolkningen som erkänner eller identifierar sig med den protestantiska tron. Således görs den protestantiska tron till norm för religionstillhörighet för befolkningen. I detta sammanhang konstrueras en diskurs som överordnar ett västerländskt perspektiv då religion tillåts tolkas utifrån en vit, västerländsk, filtrerad blick. Samtidigt talar

en diskursiv tystnad då det blir tydligt vilka traditioner och religioner som inte får tolkningsföreträde, det vill säga alla förutom den protestantiska tron.

Läromedlet förutsätter även en sekulariserad syn på religiösa traditioner då regler kring mat framställs som något som skiftar från person till person och något som oftast tillämpas under religiösa högtider. På så vis framställs en bild av ett kulturkristet Sverige som ser religion som något de flesta inte bryr sig så mycket om och anpassar efter sin egen livsstil. Orden religion och tradition blir i detta sammanhang en diskurs bärarande på värderingar och normer som tjänar i den protestantiska, sekulariserade åskådningens syfte. Detta görs på så vis till överordnad norm och som allmängiltig för hela samhället. De som exkluderas framställs som en minoritet. Utifrån den postkoloniala teorin benämner de los Reyes och Mulinari (2005) denna tendens till "vithetens skugga", vilket innebär att den information som förmedlas genom läromedlet är ett resultat av en vit, filtrerad blick. Det blir på så vis ett utelämnande av information. I detta fall ett osynliggörande av de kulturer och traditioner som inte överensstämmer med den protestantiska, kristna tron. Denna diskurs blir en del i *Myten om det sekulariserade och protestantiska Sverige* där föreställningen om ett enhetligt svenskt samhälle där religions- och traditionsvariationer inte tycks råda.

Myten om det jämställda Sverige

Läromedlet beskriver i sammanfattning jämställdhet som 1: lika lön för lika arbete, 2: lika arbetsfördelning i hemmet, 3: möjlighet till egentid. Genom denna framställning konstrueras jämställdhet till något som tillämpas på individnivå. Detta eftersom jämställdhet förklaras som något du ska lösa själv som ett personligt projekt i ditt hem. Genom att betona rätten till egentid förstärks maktförhållandet mellan *Individ* och *Kollektiv*. Läromedlet förklarar att om alla i familjen sköter sitt ansvarsområde blir det trevligt för alla. Vi tolkar därför att läromedlet ställer det individuella ansvaret som överordnat det kollektiva ansvaret för jämställdheten. Begreppet jämställdhet blir i sitt diskursiva sammanhang ett uttryck för *Myten om det jämställd Sverige*, vilket innebär att den individualistiska jämställdheten bär med sig en föreställning om att anse sig vara mer jämställd än vad den är. Detta eftersom den begränsar sin arena till enbart hemmets miljö och osynliggör på så vis den kollektiva jämställdhetsfrågan som sker på strukturell nivå.

Genom att framställa jämställdhetsfrågan till något som enbart handlar om lika lön, arbetsfördelning och egentid, förstärks ytterligare en diskurs. Genom att återknyta till det intersektionella perspektivets analys av kön och makt menar de Los Reyes (2005) att denna diskurs tar sin utgångspunkt i det tal om ökade försörjningsmöjligheter för kvinnor och deras rätt till plats på arbetsmarknaden. Lönearbetets betydelse medför en reproducering av könsmissiga ojämlikheter eftersom kvinnan försätts i en dubbel försörjningsposition där hon förväntas ta ansvar för dels hemmet och dels arbetslivet som består av fortsatt deltidsarbete och långsam löneutveckling. Begreppet jämställdhet blir ett diskursivt uttryck för fortsatt patriarkal överordning genom att ordet förminskas till en fråga om lika arbetsfördelning och lika lön för lika arbete utan att problematiseras vidare. Detta samverkar i den föreställning

som vi ser styr i mytbildningen kring att läromedlet framställer ett Sverige som anser sig vara mer jämställt än vad det är.

Myten om ett kulturellt homogent Sverige

När läromedlet beskriver den svenska mattraditionen och dess influenser av andra kulturer framträder ett svensk-etniskt perspektiv som ställer *Majoritet* mot *Minoritet* i ett maktförhållande. Detta eftersom den svenska mattraditionen beskrivs i termer av en homogen grupp som utvecklats under ett långt, historiskt skede. Genom att hänvisa till asatron och bondesamhället intar läromedlet en hållning som sätter den svenska traditionen i en ”ursprunglig” och central position. Det signalerar att den svenska traditionen betraktas som den ”äldsta” kulturen och utgör norm för alla i samhället. Den svenska mattraditionen försätts i ett maktförhållande där *Ordning* ställs mot *Kaos* då den beskrivs i termer av trygghet och stabilitet där läromedlet även förklarar att fenomenet samhällsutveckling för med sig nya kulturer med nya influenser. Enligt Tesfahuney (1999) och den postkoloniala teorin konstrueras bilden av ett samhälle med en gemensam stabil kultur och en fast kärna. Genom att framhålla den svensk-etniska traditionen och kulturen som norm försätts även denna i majoritetsposition. Den svenska traditionen tillåts bestämma vad som anses vara normalt och vad som ses som avvikande. De kulturer och traditioner som beskrivs i termer av ”nya” blir avvikande och tillåts inte samma tolkningsföreträde. Detta svensk-etniska perspektiv medför en rasifierande diskurs där *Myten om ett kulturellt homogent Sverige* konstrueras. Denna mytbildning innebär en föreställning om ett Sverige bestående av gemensamma, nationella identiteter, vilket medför att allt som avviker från detta blir främmande i ett maktförhållande av *Vi och Dom*. Motbilden som medför denna mytbildning bygger på föreställningen om att *Vi* i Sverige är alla likadana, en homogen massa med samma traditioner, och att resten av världen anses vara en homogen massa bestående av något annat.

I läromedlet återkommer begreppet familj ständigt. Innebörden av begreppet klargörs inte förutom genom de bilder som förekommer och som tydligt visar på en familj som tillhör den heterosexuella familjekonstellationen. Den heterosexuella familjekonstellationen är den familj som synliggörs i läromedlet och därmed konstrueras heteronormen som den gällande normen (Ambjörnsson, 2004). Genom att benämna boendeformen som familj utesluts även alternativa sätt att leva och tillhöra ett hushåll. Således samverkar heteronormen i mytbildningen kring Sverige som ett homogent land där olikheter försätts i minoritetspositioner.

Myten om medelklass-Sverige

Läromedlet förmedlar både hur *Individen* och hur *Kollektivet* kan se på ekonomi och konsumtion. Ansvaret för ekonomin läggs på ungdomen som förväntas vara en person som vill och kan konsumera. Synen på hur *Vi* svenskar hanterar ekonomi och är som konsumenter är snäv. De materiella ting som exemplifieras visar vad ungdomar spenderar sina pengar på. De saker som räknas upp är moderna mobiltelefoner, märkeskläder och mopeder. Genom denna framställning av hur *Vi* är framkommer således ett *Dom*. *Dom* blir avvikande från vad *Vi* inte är. När läromedlet utgår ifrån familjen framgår det att utlandsresor och innehavet/tillgång till bil är en självklarhet. Genom det intersektionella perspektivet på klass

kan denna begränsade syn, utan någon reflektion och vidare problematisering över olikheter mellan människor, gestalta att det råder en medelklassdiskurs i synen på ekonomi och konsumtion.

Denna medelklassdiskurs blir även tydlig i avsnittet om måltidsgemenskap. Där framkommer ”vett- och etikett”-regler och gemenskap vid måltider. Dessa förutsätter en person som enligt Bourdieu har tillgång till kulturellt kapital och sociala koder för att kunna leva efter den norm som ges uttryck för. Det uttrycker även vilka regler som ska efterlevas för att uppnå respektabilitet i olika sociala sammanhang. Uppnås inte dessa kopplas det till skuld och skam (Skeggs refererad i Ambjörnsson, 2004). Reglerna om ”vett- och etikett” beskriver hur majoriteten i Sverige betar sig tillsammans med andra. Bryts denna ordning pekar det mot ett kaos som uppstår då regler inte efterföljs. Framställningen av ekonomiska förutsättningar, konsumtion och gemenskap i hemmet samverkar i diskursen vi kallar *Myten om medelklass-Sverige*. Detta eftersom den för med sig en föreställning om ett Sverige utan klassklyftor och ekonomiska olikheter.

Myten om Väst

Läromedlet avhandlar i ett avsnitt *Hållbar utveckling* och *Globalt ansvar*. Här poängteras hur *Vi* i den rika delen av världen måste sluta konsumera så att *Dom* i den fattiga delen kan börja konsumera och få en lika bra levnadsstandard som *Vi*. Texten framför även problematiken med att vår konsumtion samtidigt skapar arbetstillfällen för *Dom*. I samband med detta figurerar två bilder. Den ena föreställer en vit, västerländsk familj som står framför ett hus och en bil. Den andra bilden illustrerar en svart, afrikansk familj som står framför en hydda. Genom att kontrastera den rika, vita världen mot den fattiga, svarta delen av världen på detta vis förstärker läromedlet olikheterna i ett maktförhållande där *Utveckling* ställs överordnad *Misär*. Detta eftersom vår levnadsstandard framställs som norm och något som står för utveckling, framgång och civilisation medan deras förhållande beskrivs i termer av misär och underutveckling. Vi tolkar även in en globaliseringsdiskurs där fortsatt västerländsk konsumtion ändå förespråkas i form av nytänkande inom teknik, samhällsplanering och livsstil för att hjälpa den fattiga delen till ökade arbetstillfällen och levnadsvillkor. Utifrån den postkoloniala teorin blir detta en del i den diskurs som vi kallar *Myten om Väst* där föreställningen om *Vi* i Väst upphöjs till den allmänna normen för hela mänskligheten. De los Reyes och Mulinaris (2005) talar om föreställningen om västvärlden som ”civilisationens vagga” där Väst framställs som det samhälle som bör vara tillgängligt för alla individer i världen. I denna mytbildning framträder således en rasifierande diskurs där västvärlden görs till rättesnöre för resten av världen och västerländska ideal och normer tillåts ta över och definiera vad *De andra* är och inte är (Tesch, 1999).

Myten om idealungdomen

När dessa sex mytbildningar har identifierats framträder en föreställning som vi har valt att kalla *Myten om idealungdomen*. Denna ungdom är vit med svensk-etnisk bakgrund. Ungdomen och hans familj är därför kristna, sekulariserade protestanter, vilket innebär att de inte går i kyrkan men firar högtider som jul och påsk. Ungdomen bor i en urbaniserad stad

med tillgång till shopping, caféer och biografier. Hen lever med sina två heterosexuella föräldrar i en bostad där ungdomen har sitt eget rum till förfogande. Familjen har en ekonomi som tillåter fritidskonsumtion för alla familjemedlemmar. Detta innebär att de kan spendera sina egna pengar på aktiviteter som de tycker är roliga. Alla i familjen äger en mobiltelefon och dator. Varje år åker familjen på en utlandssemester. Detta har dock familjen dåligt samvete över eftersom de innerst inne vet att det är dåligt för miljön men gör det ändå eftersom det är så billigt. Familjen har ekonomin att göra medvetna val i hemmet eftersom de kan se sambandet mellan deras konsumtion och hållbar utveckling. Samtidigt behöver de inte göra mer än så eftersom deras konsumtion också möjliggör arbete för folk i resten av världen så de kan utvecklas och ha det lika bra som dem. Ungdomen förväntas ta ansvar för några sysslor i hemmet eftersom hen får månadspeng och egentid på sitt rum eller till andra fritidsintressen. Resten av hushållsarbetet står ungdomens mamma för då hon dels tycker det är roligt samt är bra på det. Det löser sig bäst så i deras familj då pappan ofta jobbar över. Om ungdomen vill ha ännu mer pengar kan hen börja extrajobba på helgerna och på sommarloven. Ungdomen har utseendekomplex eftersom hen troligtvis inte lever upp till samhällets ideal om skönhet. Hen ska därför förstå hur banala och ouppnåeliga dessa ideal är. Ungdomen riskerar samtidigt att hens kropp mår dåligt om hen inte tar hand om den och gör de rätta hälsomässiga valen. Ungdomen ska därför inte frossa sig i dåliga livsmedelsval som riskerar att hen blir överviktig.

Här framträder en bild av en ungdom som kanske upplevs som stereotyp, provocerande, ironisk eller kanske vanlig? Vår avsikt är inte att provocera utan snarare belysa hur läromedlet omedvetet förutsätter denna ungdom/elev som sin mottagare. Genom att måla upp idealungdomen vill vi föra diskussionen vidare i en problematisering om hur denna ungdom kan vara en komponent i en skola som inte är till för alla där hegemoni tillåts råda.

Myten om Dom andra eleverna

Utifrån föreställningen om idealungdomen/eleven kan frågan om vem och vilka som inte ryms inom denna snäva ram av ras, etnicitet, sexualitet och klass lyftas fram. Det vill säga *Myten om Dom andra eleverna*. I bakgrunden till denna uppsats lyftes två olika citat hämtade från läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Det första handlar om det uppdrag samtliga lärare erhållit från skolverket. Citatet pekar på de värden som ska förmedlas och arbetas mot i skolan.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. (Skolverket, 2011, s. 7)

Utifrån ett maktperspektiv motsvarar inte värdegrunden den verklighet som läromedlet ger bild av. Den monokulturella utbildningen och dess värden och normer gör sig synliga genom texten. Konstruktionen av dikotomierna *Vi och dom*, *Majoritet och minoritet*, *Individ och kollektiv*, *Ordning och kaos*, *Utveckling och misär* skapar diskurser där rasism, nationalism och klasskillnader är uttryck för sociala hierarkier (Elmeroth, 2008). Sverige och Väst görs till norm och rättesnöre för resterande världen. *Vi* i Sverige och Väst tilldelas positiva egenskaper

som står för framsteg, civilisation och individualism. Läromedlet spelar på så vis en roll i exkluderande av elever som inte passar in i den hegemoni som texten reproducerar. Som nämndes i introduktionen har skolan funktionen att avgöra vilka normer som ska förmedlas till eleverna. Dessa normer är ideal och de eftersträvansvärda beteenden som besitter hegemoni, dvs. de dominanta tankar, åsikter, värderingar, beteenden och ideal som anses mest eftersträvansvärda. Dessa hegemoniska ideal kan vara både inkluderande och selekterande beroende på vem som räknas till normen. Genom det intersektionella perspektivet har vi nu kunnat konstatera att den normen är ganska snäv och flera individer faller utanför och blir missgynnade grupper. Detta blir ett problem eftersom den svenska skolan har som avsikt att skapa en skola som är till för alla. Vi ser därför inte att de värden och normer som konstrueras genom läromedlet samstämmer med de värden om okränkbarhet, frihet, integritet, människors lika värde, jämställdhet och solidaritet som tillskrivs i läroplanen. Ett inkluderande läromedel skulle således kännetecknas av ett perspektiv där olikheter i kategorierna ras, etnicitet, klass och sexualitet (för att nämna några) inte befästes genom stereotyper, fördomar eller marginaliserande utan togs till vara på genom jämlika och rättvisa villkor. Elmeroth (2008) talar om en interkulturell utbildning som till skillnad från begreppet mångkulturell utbildning talar om en ömsesidig påverkan mellan människor. ”Det innebär alltså ett förhållningssätt som präglas av öppenhet för olikheter tillsammans med en grundläggande övertygelse om alla människors lika värde” (s. 115).

Det andra citatet belyser det fostransuppdrag som följer i rollen som lärare och samarbetet som ska finnas mellan hemmet och skolan.

Skolan ska i samarbete med hemmen främja elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare. Skolan ska präglas av omsorg om individen, omtanke och generositet. Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa. (Skolverket, 2011, s. 9)

Elmeroth diskuterar läroplanen och vad som anges angående utbildning och fostran. Hon framhåller att skolan inte är någon värdeneutral plats utan att läroplanen tydligt uttrycker värden genom att betona att skolan aktivt och medvetet ska påverka, förmedla och förankra värden till eleverna. Tidigare i uppsatsens bakgrund beskrevs hur vår lärarprofession inbegriper uppdraget att bland annat organisera och bedriva undervisning där elever ska fostras till att vara aktiva samhällsmedborgare. Detta för att samhället ska utvecklas i en demokratisk anda. Läraren kan tolka innebörden av demokratibegreppet fritt utifrån den egna förståelsen men den demokratiska värdegrunden förblir ej förhandlingsbar. Här uppkommer ett problem i och med att det är oklart beskrivet vilket kulturarv det är som lärare ska överföra och utveckla. Det gäller för varje lärare att själv ta ställning och reflektera kring hur de tolkar läroplanen och arbetar från den.

Kan *Dom andra eleverna* egentligen vara alla de elever vi som lärare möter i skolan? Existerar verkligen den idealelev som framställs i läromedlet? Risken med denna elevsyn är att läromedlet blir en stigmatisering för eleven som endast skapar en känsla av utanförskap. Alla elever i Sverige har rätt till en likvärdig utbildning och då krävs det att samtliga lärare

ger alla elever, oavsett bakgrund, samma möjligheter. Lärarens egna fördomar och tolkningar av läroplanen får inte påverka elevers undervisning. Vi ser därför att läromedlet inte överensstämmer med läroplanen vilket gör att lärare i hem- och konsumentkunskap bör vara vaksamma i hur det används i undervisningen. Det krävs ökad kunskap för hela lärarprofessionen där detta intersektionella och postkoloniala perspektiv är en självklarhet för det kritiska förhållningssätt som alla lärare bör bära med sig in i skolans värld. En kunskap för att skapa en skola som är till för alla, oavsett bakgrund och förutsättning, där alla olikheter tas tillvara på.

5.3 Slutsatser och implikationer

Genom en diskursanalytisk ansats har studien granskat läromedlet *Hem- och konsumentkunskap åk 7-9* av Sjöholm, Hjalmarsson, Arvidsson, Hedelin och Olofsson (2011). De diskurser som förekommit har beskrivits i de sex mytbildningarna *Myten om det västerländska idealet*, *Myten om det sekulariserade och protestantiska Sverige*, *Myten om det jämställda Sverige*, *Myten om ett kulturellt homogent Sverige*, *Myten om medelklass-Sverige* och *Myten om Väst*. Myterna har analyserats genom dikotomierna *Vi och dom*, *Majoritet och minoritet*, *Individ och kollektiv*, *Ordning och kaos*, *Utveckling och misär* för att visa på det maktförhållande där den ena görs överordnad den andre. Genom detta maktförhållande har de diskurser i läromedlet där rasism, nationalism och klasskillnader existerar synliggjorts. Läromedlet konstruerar bilden av Sverige och Väst som norm för resten av mänskligheten. Diskurserna höjer upp individualismen genom att lägga ansvaret för livsstil, jämställdhet, ekonomi och globalisering på individnivå. Dessa normer och värden samstämmer inte med de värden om okränkbarhet, frihet, integritet, människors lika värde, jämställdhet och solidaritet som tillskrivs i läroplanen. För att uppnå de normer och värden krävs en ökad förståelse för vikten av att arbeta normkritiskt i skolan. Genom att tillföra ett bredare perspektiv till undervisningen kan ojämlikheter och orättvisor lyftas och förhoppningsvis motarbetas. Detta kan i sin tur leda till att skolan blir en plats för alla.

Denna uppsats har analyserat det läromedel som finns i fysisk form samt är reviderad till Lgr 11. Förslag till vidare forskning kan vara att kartlägga de läromedel som finns inom ämnet både i fysisk form och som elektronisk resurs. Kartläggningen kan sedan användas till att undersöka hur de olika läromedlen lever upp till de kunskapskrav som återfinns i Lgr 11. Ytterligare förslag på vidare forskning kan vara att undersöka hur användningen av olika läromedel ser ut i undervisningen och hur dessa upplevs utifrån ett elevperspektiv. Det hade även varit intressant att få ta del av vad lärare har för attityder kring läromedel i hem- och konsumentkunskap.

Referenser

- Ambjörnsson, F. (2004). *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Diss. Stockholm: Univ, 2004. Stockholm.
- Ang, L & De los Reyes, P. (2012). *Postkolonial feminism, 2*. Stockholm: Tankekraft.
- Bergstrand, U. (2012). *Recept för en "god" konsument. En läromedelsanalys i hem- och konsumentkunskap med utgångspunkt i kursplan 2000*. Masteruppsats, Uppsala Universitet.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2, [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Börjesson, M & Palmblad, E. (red.) (2007). *Diskursanalys i praktiken*. (1. uppl.) Malmö, Liber
- De los Reyes, P & Mulinari, D. (2005). *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. (1. uppl.) Malmö: Liber.
- Davies, B. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. (1. uppl.) Stockholm, Liber.
- Elmeroth, E. (2008). *Etnisk maktordning i skola och samhälle*. (1. Uppl.) Lund: Studentlitteratur
- Elmeroth, E. (red.) (2012). *Normkritiska perspektiv - i skolans likabehandlingsarbete*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H & Wängnerud, L. (red.) (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (4 rev. uppl.) Stockholm, Norstedts juridik.
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning*. Stockholm: B. Östlings bokförlag. Symposium.
- Frisk, L. & Åkerbäck, P. (2013). *Den mediterande dalahästen: religion på nya arenor i samtidens Sverige*. (1. uppl.) Stockholm: Dialogos.
- Gemzöe, Lena (2002). *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag.
- Giddens, A. (1997). *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos
- Gilje, N & Grimen, H. (2007). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. (3. uppl.) Göteborg: Daidalos.
- Hirdman, Y (2001). *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber AB.
- Hjälmeskog, K. (2000). *"Democracy begins at home": utbildning om och för hemmet som medborgarfostran*. Diss. Uppsala: Univ. Uppsala.

- Laskar, P., De los Reyes, P & Gröndahl, S. (2007). *Framtidens feminismer: intersektionella interventioner i den feministiska debatten*. Hägersten, Tankekraft.
- Lykke, N ”Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter”, *KVT* 2005:2-3
- Martinsson, L & Reimers, E. (2008). *Skola i normer*. Stockholm: Liber
- Mills, S. (2004). *Discourse*. (2. ed.) London, Routledge.
- Paechter, C-F. (1998). *Educating the other: gender, power and schooling*. London, Falmer Press.
- Sjöholm, E., Hjalmarsson, A., Arvidsson, K., Hedelin, A. & Olofsson M. (2011). *Hem- och konsumentkunskap: åk 7-9*. (10. [uppdaterade] uppl.) Limhamn, Interskol.
- Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm, Skolverket.
- Tesfahuney, M. (1999). *Monokulturell utbildning*. *Utbildning och demokrati*. (8(1999):3, s. 65-84).
- Wellros, S. (1998). *Språk, kultur och social identitet*. Lund, Studentlitteratur.
- Wenneberg, S. (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. (2. uppl.) Malmö, Liber.
- Winther Jørgensen, M & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund, Studentlitteratur.